

**Rada Języka Polskiego
przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk**

Zasady pisowni i interpunkcji polskiej

Warszawa 2024

Spis treści

Przedmowa	5
Część I. Zasady pisowni	9
1. Ogólne zasady pisowni	9
2. Oznaczanie samogłosek	10
2.1. Samogłoski ustne <i>a, e, o, i, y</i>	10
2.2. Samogłoska <i>u</i> i rozróżnienie <i>ó : u</i>	10
2.2.1. Użycie litery <i>ó</i>	10
2.2.2. Użycie litery <i>u</i>	11
2.3. Użycie liter <i>q, ę</i> oraz połączeń <i>-om, -em, -on, -en</i>	11
2.3.1. Użycie liter <i>q</i> i <i>ę</i>	11
2.3.2. Użycie połączeń <i>-om, -em, -on, -en</i>	12
3. Oznaczanie spółgłosek	13
3.1. Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne a ortografia	13
3.2. Oznaczanie miękkości spółgłosek	14
3.3. Oznaczanie głoski <i>j</i>	14
3.4. Pisownia dopełniacza, celownika i miejscownika liczby pojedynczej rzeczowników zakończonych na <i>-ja, -ia, -ea</i>	15
3.5. Spółgłoska <i>ż</i> . Użycie <i>ż</i> i <i>rz</i>	16
3.5.1. Użycie dwuznaku <i>rz</i>	16
3.5.2. Użycie litery <i>ż</i>	17
3.6. Spółgłoska <i>h</i> . Użycie <i>h</i> i <i>ch</i>	18
3.7. Pisownia spółgłosek w przedrostkach	19
3.7.1. Pisownia <i>wz-, wez-, weź-</i> i <i>ws-, wes-</i>	19
3.7.2. Pisownia przedrostków <i>bez-, nad-, ob-, od-, pod-, ponad-, przeciw-, przed-, roz-, w-</i>	19
3.7.3. Pisownia <i>z-, s-</i> i <i>ś-</i>	19
3.8. Pisownia przymiotników zakończonych na <i>-ski, -cki, -dzki</i>	20
3.9. Pisownia rzeczowników zakończonych na <i>-ctwo, -dztwo</i>	21
3.10. Rzeczowniki zakończone na <i>-ca</i>	21
3.11. Pisownia miejscownika rzeczowników zakończonych na <i>-izna, -yzna, -izm, -yzm</i>	21
3.12. Pisownia zakończeń bezokoliczników <i>-ść, -źć</i>	22
3.13. Pisownia wyrazów zakończonych literą <i>x</i>	22
4. Pisownia łączna, rozdzielna i z łącznikiem	23
4.1. Pisownia połączeń wyrazowych	23
4.2. Pisownia połączeń z elementem <i>pół</i>	23
4.3. Pisownia połączeń z elementem <i>ćwierć</i>	24
4.4. Pisownia wyrażen przyimkowych i przyimków złożonych	24
4.5. Pisownia cząstek <i>-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście</i>	25
4.6. Pisownia partykuł	27
4.7. Pisownia wyrazów z cząstkami niesamodzielnymi	27
4.8. Pisownia par wyrazów równorzędnych, podobnie lub identycznie brzmiących, występujących zwykle razem	30
4.9. Pisownia cząstki <i>nie-</i>	30
4.9.1. Pisownia łączna	30
4.9.2. Pisownia rozdzielna	31
4.10. Pisownia z łącznikiem	32
5. Dzielenie wyrazów w tekstach w języku polskim	33

5.1. Wyrazy niepodlegające dzieleniu	33
5.2. Wyrazy podlegające dzieleniu	34
6. Skróty	35
6.1. Skróty zapisywane bez kropki	35
6.2. Skróty zapisywane z kropką.....	37
6.3. Uwagi końcowe.....	38
7. Skrótownice.....	39
7.1. Szczegółowe zasady zapisu skrótownic	39
7.2. Wyrazy pochodne tworzone od skrótownic.....	42
8. Wielkie i małe litery.....	42
8.1. Wielka litera	42
8.1.1. Użycie wielkiej litery ze względów składniowych	42
8.1.2. Użycie wielkiej litery ze względów znaczeniowych.....	42
8.1.3. Użycie wielkiej litery ze względów uczuciowych i grzecznościowych	50
8.1.4. Użycie wielkiej litery ze względów stylistycznych.....	50
8.2. Mała litera.....	51
9. Transkrypcja i transliteracja alfabetów niełacińskich na język polski	52
9.1. Objasnienie pojęć	52
9.2. Aktualne źródła zasad lub systemy transliteracji i transkrypcji.....	53
10. Adaptacja ortograficzna i pisownia obcojęzycznych nazw własnych.....	54
10.1. Adaptacja ortograficzna nazw własnych występujących w językach posługujących się alfabetami cyrylickimi.....	54
10.1.1. Nazwiska rosyjskie	54
10.1.2. Nazwiska ukraińskie.....	55
10.1.3. Nazwiska białoruskie.....	55
10.2. Pisownia nazwisk występujących w nowożytnych językach stosujących alfabet łaciński.....	55
10.2.1. Pisownia nazwisk francuskich i angielskich.....	55
10.2.2. Pisownia nazwisk niemieckich	56
10.2.3. Pisownia nazwisk węgierskich	57
10.2.4. Pisownia nazw własnych z języków stosujących alfabet łaciński ze znakami niewystępującymi w polskim alfabecie	57
Część II. Zasady interpunkcji.....	59
11. Kropka	59
11.1. Podstawowa funkcja kropki.....	59
11.2. Kropka obok innych znaków interpunkcyjnych.....	60
11.3. Inne zastosowania kropki	60
11.3.1. Kropka po skrócie wyrazu	60
11.3.2. Kropka po inicjałach imienia i nazwiska	60
11.3.3. Skróty z kropką lub wielokropkiem na końcu zdania.....	60
11.3.4. Kropka po cyfrach arabskich oznaczających liczebniki porządkowe	61
11.3.5. Kropka w pisowni dat.....	61
11.4. Pomijanie kropki	61
12. Przecinek	62
12.1. Używanie przecinka.....	62
12.1.1. Przecinek jako znak rozdzielający zdania i części zdania.....	62
12.1.2. Przecinek użyty podwójnie w funkcji wydzielającej składniki zdań	64
12.1.3. Inne użycia przecinka	66
12.2. Pomijanie przecinka.....	67
13. Średnik	68
14. Znak zapytania (pytajnik).....	70

15. Wykrzyknik	71
16. Wielokropek	73
17. Dwukropek	75
18. Myślnik (pauza).....	76
19. Nawias	79
20. Cudzysłów	80

Przedmowa

Rada Języka Polskiego przy Prezydium PAN, korzystając z prawa przysługującego jej na mocy *Ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim*, pierwszy raz w swej historii ogłasza niniejszym zbiór zasad ortografii i interpunkcji.

Publikacja ta nawiązuje do serii zbiorów pod ogólnym tytułem *Pisownia polska...* (z różnymi podtytułami), wydawanych od 1918 roku, które stanowiły oficjalną kodyfikację przepisów ortograficznych dla języka polskiego. Do wybuchu drugiej wojny światowej ukazywały się one pod auspicjami Polskiej Akademii Umiejętności (jedenaście wydań), potem – Polskiej Akademii Nauk. Nie jest to odpowiednie miejsce, aby przedstawiać całą (lub choćby tylko najnowszą) historię kodyfikacji polskiej ortografii¹, warto jednak przypomnieć kilka najważniejszych faktów. Pierwsze wydanie przepisów PAU, pod tytułem *Pisownia polska ustalona. Uchwały ostateczne. Przepisy. Słowniczek*, z roku 1918², przynosiło próbę kodyfikacji polskiej pisowni po zakończeniu rozbiorów, pisowni wspólnej dla wszystkich ziem polskich, i było jednym z pierwszych aktów związanych z ustanowieniem niepodległego państwa, zanim jeszcze niepodległość formalnie ogłoszono. W wydaniach kolejnych przepisy te korygowano, aż wreszcie w 1936 roku nastąpiła fundamentalna reforma ortograficzna, której wyniki przedstawiono w XI wydaniu *Pisowni polskiej...*³. Kolejne większe (ale obejmujące tylko wybrane aspekty użycia języka) zmiany nastąpiły w wyniku obrad Komitetu Językoznawczego Polskiej Akademii Nauk w latach 1954–1956, a ogłoszono je w XII wydaniu *Pisowni polskiej...* z roku 1957. W roku 1962 wspomniany Komitet przyjął dalsze zmiany, zmierzające ku uproszczeniu niektórych zasad. Miały one zostać upublicznione w XIII wydaniu *Pisowni polskiej...*, jednak reforma ta, z nie do końca wyjaśnionych przyczyn, została wstrzymana przez władze. Publikację skierowano na przemiał (nieliczne jej egzemplarze zachowały się jednak w niektórych bibliotekach naukowych). Od tego czasu zaniechano poważniejszych zmian pisowni. Komisja Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN od czasu do czasu uchwałała pojedyncze szczegółowe poprawki do zasad, które wprowadzano do słowników ortograficznych bez większego rozgłosu. Stopniowo za obowiązujące źródło normy językowej w zakresie ortografii zaczęły być uważane zbiory zasad pisowni dołączane do

¹ Podstawowe wiadomości na ten temat można znaleźć m.in. w publikacjach: E. Polański, *Reformy ortografii polskiej – wczoraj, dziś, jutro*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LX, 2004, s. 29–46; Z. Saloni, *O kodyfikacji polskiej ortografii – historia i współczesność*, „Nauka”, z. 4, 2005, s. 71–96; M. Malinowski, *Ortografia polska. Kodyfikacja, reformy i zmiany pisowni (1830–2010) oraz jej recepcja*, Kraków 2018.

² J. Łoś, *Pisownia polska ustalona. Uchwały ostateczne. Przepisy. Słowniczek*, Kraków 1918.

³ *Pisownia polska. Przepisy – słowniczek*, wyd. XI, Kraków 1936.

słowników ortograficznych, szczególnie tych publikowanych przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe (po 1989 roku przekształcone w prywatne Wydawnictwo Naukowe PWN). W 1996 roku powstała Rada Języka Polskiego i ona właśnie otrzymała rolę stanowiącą w zakresie zasad pisowni, którą to rolę potwierdziła *Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim*. W latach 1997–2008 Rada podjęła w sumie dziewiętnaście tzw. uchwał ortograficznych (jedna z nich została szybko anulowana), regulujących przeważnie kwestie bardzo szczegółowe, dotyczące nawet pisowni pojedynczych wyrazów. Wyjątkiem była uchwała z dnia 9 grudnia 1997 roku w sprawie pisowni *nie-* z imiesłowami przymiotnikowymi, a także z dnia 7 maja 2004 roku w sprawie użycia łącznika w nazwach miejscowych. Pod auspicjami Rady powstał również zbiór zasad pisowni słownictwa religijnego⁴.

Opisana sytuacja została zapewne przez większość osób uznana za naturalną, jednak od początku XXI wieku zaczęły pojawiać się głosy kwestionujące ważność najnowszych (tj. uchwalonych po roku 1957) zmian pisowni i wzywające Radę do podjęcia działań zmierzających do ogłoszenia oficjalnego zbioru przepisów, który miałby status całkowicie legalny (oprócz tego podnoszono kontrowersyjny merytorycznie status niektórych uchwał z lat 1997–2018)⁵. Atmosfera sprzyjająca takim działaniom pojawiła się pod koniec drugiej dekady XXI wieku; pierwszą propozycję zmian przedstawił ówczesny przewodniczący Rady Andrzej Markowski⁶, nie doszło jednak do jej realizacji. Intensywne i szerzej zakrojone działania rozpoczęły się znów w styczniu 2022 roku, kiedy to Rada powołała Zespół do spraw Reformy Ortografii. Jego zadaniem miało być najpierw przedstawienie i poddanie pod głosowanie propozycji zmian niektórych przepisów ortograficznych (wynikających z konwencjonalnej zasady pisowni), a w dalszej kolejności – opracowanie zbioru przepisów, który uwzględniłby całość kodyfikacji, tzn. regulacje zawarte w *Pisowni polskiej...* i późniejsze zmiany, wprowadzone przez Radę. Zespół ukształtował się w następującym składzie: przewodniczący: Piotr Żmigrodzki, sekretarz: Agata Hącia, członkowie: Iwona Burkacka, Katarzyna Kłosińska, Ewa Kołodziejek, Danuta Krzyżyk, Mariusz Rutkowski. Po intensywnych pracach przedstawiono listę proponowanych zmian zasad, które zostały następnie przyjęte przez Radę w formie uchwał z dnia 7 listopada 2022 roku i 3 lutego 2023 roku. Zespół kontynuował pracę w nowej VIII kadencji Rady w nieco zmienionym składzie (Agatę Hącię w roli sekretarza

⁴ R. Przybylska, W. Przyczyna (red.), *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, Tarnów 2004.

⁵ Por. np. J.S. Bień, *Dwadzieścia lat Rady Języka Polskiego: uchwały ortograficzne a polszczyzna „poprawna, dobra, etyczna i estetyczna”*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 24, nr 2, 2017, s. 254–301.

⁶ Por. A. Markowski, *O potrzebie zmian ortografii nazw obiektów topograficznych*, „Poradnik Językowy”, z. 3, 2023, s. 112–118.

zastąpiła Marzena Miśkiewicz, z grona członków ubyłła też Katarzyna Kłosińska). W toku prac okazało się, że dla zachowania spójności przepisów konieczne są jeszcze dwie zmiany, które Rada uchwaliła na posiedzeniu w dniu 22 stycznia 2024 roku.

Niniejszy zbiór przepisów jest efektem opisanych prac. Zachowuje on ogólny układ strukturalny XII wydania (a także – dodajmy – wycofanego wydania XIII) *Pisowni polskiej*..., jednak szczegółowa redakcja przepisów oraz ich ilustracja przykładowa musiały ulec istotnym zmianom. Współczesny czytelnik przyzwyczajony jest do innych form przekazu i innych sposobów obcowania z tekstem, niż to miało miejsce kilkadziesiąt lat temu. Dodatkowo stwierdzono, że w wydaniach tych w znacznym stopniu wzorowano się na edycji z 1936 roku, wskutek czego znalazły się w nich objaśnienia kwestii dziś oczywistych lub nieistotnych albo bezprzedmiotowych, np. sposobów zapisu w języku ogólnopolskim wyrazów o zróżnicowanej wymowie gwarowej. W obecnym ujęciu przepisów zrezygnowano też z obszernego objaśniania zasad transkrypcji i transliteracji alfabetów obcych. Kwestie te są współcześnie regulowane odrębnymi przepisami, wydanymi przez Polski Komitet Normalizacyjny oraz przez działającą przy Głównym Geodecie Kraju Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej, a niektóre ujęte są w aktach prawnych o randze ustaw i rozporządzeń. Trudno by było Radzie Języka Polskiego wkraczać w tę materię, ewentualne ustalenia mogłyby się spotkać z zarzutami niekompetencji. Jeśliby uznać, że zagadnienia te powinny być przedmiotem językoznawczej kodyfikacji w przyszłości, należałoby powołać odrębne ciało, złożone ze specjalistów w zakresie różnych języków (szczególnie tych nieposługujących się alfabetem łacińskim), które podjęłoby się wypracowania nowych zasad, odpowiadających normom i zwyczajom obowiązującym w danych środowiskach. Z tego też powodu w niniejszych zasadach rozdział poświęcony transkrypcji i transliteracji zredukowano do minimum; wskazano tylko najważniejsze źródła norm i zasad, do jakich piszący może sięgać w razie potrzeby.

Dołożono starań, aby przepisy były wyrażone w sposób prosty. Ograniczono terminologię językoznawczą do warstwy najbardziej podstawowej, którą każdy użytkownik języka powinien poznać podczas nauki w szkole. Powstrzymano się od zamieszczania w tekście wskazówek dotyczących innych dziedzin niż ortografia lub interpunkcja, np. odmiany nazwisk, tworzenia wyrazów pochodnych; uwzględniono je tylko w takim zakresie, w jakim wiążą się z kwestiami pisowni. Zrezygnowano z nadmiernej szczegółowości, cechującej niektóre popularne obecnie zbiory zasad, i ograniczono się do podawania wyłącznie konkretnych przepisów, sformułowanych w taki sposób, by czytelnik z łatwością zdołał je zastosować do poszczególnych przypadków, z jakimi może się spotkać podczas pisania tekstów lub korekty

tekstów przygotowanych przez kogoś innego. Modernizacja objęła także, oczywiście, ilustrację przykładową: w większości przykłady są inne niż w *Pisowni polskiej*... Są one przeważnie stworzone i odpowiednio dobrane przez autorów niniejszej publikacji. W wypadku egzemplifikacji zdaniowych korzystano też z Narodowego Korpusu Języka Polskiego, czerpiąc zdania w oryginalnej postaci lub nieco je modyfikując, również z innych dostępnych tekstów literatury współczesnej, zupełnie wyjątkowo powtarzano cytaty za XII wydaniem *Pisowni polskiej*...

Zgodnie z uchwałą Rady Języka Polskiego niniejszy zbiór zasad pisowni i interpunkcji stanie się obowiązujący z dniem 1 stycznia 2026 roku. Data została wybrana głównie ze względu na to, aby po jego ogłoszeniu zachować kilkunastomiesięczną karencję – dać wydawcom, w tym wydawcom słowników i podręczników szkolnych, redakcjom prasowym i innym instytucjom możliwość przygotowania się na wejście w życie nowych przepisów. Ale też nie można zapomnieć, że w roku 2026 przypada dziewięćdziesiąta rocznica wielkiej reformy pisowni z roku 1936, której najważniejsze ustalenia zachowują ważność i organizują zasady naszej ortografii do dziś. Tamta kodyfikacja powstawała w atmosferze sporu i nie wszyscy chcieli się jej podporządkować (choć uczyniły to najważniejsze oficyny wydawnicze, takie jak Księgarnia Michała Arcta czy też Księgarnia Trzaski, Everta i Michalskiego, jeszcze w tym samym roku wypuszczając na rynek nowe słowniki ortograficzne oraz zaktualizowane wersje innych swoich słowników), a jej główni architekci, profesorowie Kazimierz Nitsch i Stanisław Szober, doświadczyli tego, co dzisiaj modnie nazywa się hejtem. Historia poucza, że każda reforma pisowni, jako oddziałująca na szerokie grupy społeczne i rozległe obszary życia, spotyka się z emocjonalnymi reakcjami. Przypuszczalnie będzie tak i w wypadku tej najnowszej, której pokłosiem jest niniejszy zbiór zasad. Rada Języka Polskiego ma jednak nadzieję, że jego opracowanie i publikacja okażą się aktem długofalowo korzystnym dla polszczyzny, dla jej rozwoju i świadomego jej pielęgnowania przez kolejne pokolenia użytkowników.

Warszawa, maj 2024 r.

Część I. Zasady pisowni

1. Ogólne zasady pisowni

Istnieją cztery ogólne zasady pisowni polskiej:

1. Fonetyczna, zgodnie z którą wyrazy piszemy tak, jak je słyszymy, a każdej głosce odpowiada zawsze ta sama litera, np. *dom, kromka, tego, gotowany, stać, prace, zabawa, woda sodowa*. Znaczna część wyrazów i form wyrazowych polszczyzny zapisywana jest według tej zasady.

2. Morfologiczna, która uwzględnia budowę wyrazu i każe zachowywać identyczną pisownię wyrazów pokrewnych, mimo że (wskutek procesów fonetycznych) w wymowie związki między nimi uległy zatarciu. Pisze się więc *staw* (choć wymawia się [staf]), aby zachować tożsamość rdzenia tego słowa z jego postaciami w innych przypadkach (*stawu, stawem, stawach*).

3. Historyczna, która odwołuje się nie do współczesnego poczucia językowego, ale do dawnej wymowy lub pochodzenia wyrazów. Służy ona do rozróżniania *rz* od *ż*, *ch* od *h* i *ó* od *u*. Użycia tych znaków w wielu słowach nie można uzasadnić funkcjonującymi dziś wymianami głoskowymi, ale jedynie względami historycznojęzykowymi. Dotyczy to na przykład wyrazów: *góra, król, rzeka, rzecz, harcerz, bohater*.

4. Konwencjonalna, polegająca na tym, że sposób zapisu nie wynika z żadnych uwarunkowań ściśle lingwistycznych, ale ze zwyczaju usankcjonowanego przez gremia uprawnione do ustalania przepisów ortograficznych. Obejmuje ona:

a) pisownię wielkich i małych liter na początku wyrazu. Przykładowo w języku polskim nazwy własne pisze się wielką literą, a przymiotniki od nich pochodzące – małą. Inne języki mogą mieć całkiem inne zasady, np. w języku niemieckim wszystkie rzeczowniki (nawet pospolite) są pisane wielką literą, a w języku angielskim przymiotniki utworzone od nazw państw także pisze się wielką literą;

b) pisownię łączną, rozdzielną i z łącznikiem. Przykładem może być pisownia *nie* z różnymi częściami mowy.

Kryteria te stanowią ogólne ramy dla szczegółowych przepisów ortograficznych.

2. Oznaczanie samogłosek

2.1. Samogłoski ustne *a, e, o, i, y*

W pisowni tych samogłosek obowiązuje ogólna zasada fonetyczna, oznaczamy je zatem przy użyciu liter – odpowiednio *a, e, o, i, y*.

2.2. Samogłoska *u* i rozróżnienie *ó : u*

Zasady oznaczania w piśmie samogłoski *u* odwołują się częściowo do kwestii morfologicznych, częściowo historycznych.

2.2.1. Użycie litery *ó*

1. Literę *ó* stosuje się:

a) gdy w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych odpowiada jej *o, e* lub *a*, np.

krój – *kroić, kroję*,

mój – *moje, moi*,

mówca – *mowa*,

obróbka – *obrobić*,

trójka – *troje*,

zawód – *zawody*,

pióro – *pierze*,

siódma – *siedem*,

wiózł – *wieźć, wiezie*,

wrócić – *wracać*;

b) w zakończeniach wyrazów:

-*ów*, np. *chlebów, chłopców, dworców, szczegółów, Ciechanów, Wilanów*;

-*ówna*, np. *Czubówna, Zającówna*;

-*ówka*, np. *główka, krówka, stolówka, wirówka*;

UWAGA: Wyjątkowo pisze się *u* w kilku wyrazach pochodnych od czasowników:

kuć, np. *okuwka, skuwka*;

pluć, np. *wypluwka*;

suwać, np. *nasuwka, przesuwka, wsuwka, zasuwka*.

c) na początku wyrazów *ósemka, ósmy, ów, ówczesny, ówdzie* i wyrazów od nich pochodnych.

2. Oprócz tego *ó* zapisuje się w licznych wyrazach, których pisownia jest oparta na zasadzie historycznej (stanowi pozostałość dawnej wymowy lub stosunków pokrewieństwa polszczyzny z innymi językami) i nie da się jej uzasadnić wymianami głosek we współcześnie występujących formach, np.

córka, dopóki, górzysty, król, późno, próżniak, róża, różnica, skóra, włókno, wójt,

żółć, żółw.

3. Litera *ó* nigdy nie występuje na końcu wyrazów polskich.

2.2.2. Użycie litery *u*

Literę *u* stosuje się:

a) na początku zdecydowanej większości wyrazów, np.

ujarzyć, ujmujący, ukradkiem, ulica, uprzejmość, usypiać;

b) na końcu wyrazów, np.

diabłu, domu, kotu, kranu, odpustu, po prostu, słońcu;

c) w większości przyrostków, np. *-uch, -uchny, -ulec, -un, -unek, -unia, -unio, -us, -uszek, -utki*, np.

leniuch, paluch, słabiuchny, hamulec, opiekun, opatrunek, podarunek, ciotunia, dziadunio, lalunia, tatunio, garbus, pijus, sługus, kłębuszek, maluszek, głupiutki, niziutki;

d) w zakończeniach form czasowników, które w bezokoliczniku kończą się na *-ować, -uć*, np.

całuję, całujesz, całuje, całują, całuj (od: *całować*);

snuję, snujesz, snuje, snują, snuj (od: *snuć*).

2.3. Użycie liter *ą, ę* oraz połączeń *-om, -em, -on, -en*

2.3.1. Użycie liter *ą* i *ę*

1. Pojedynczych liter *ą* lub *ę* używa się:

a) w wyrazach rodzimych oraz w całkowicie przyswojonych wyrazach obcych, np.

bąk, brązowy, dąb, gąsior, kąt, mąka, prąd, rozłąka, sąd, wąż;

cętka, frędzel, gęsty, kępa, kolęda, pętla, sęp, wędka, wnęka;

b) w formach czasu przeszłego czasowników przed *ł, l*, np.

przyjąłem, przyjęła, przyjęły, przyjęliśmy;

zacząłem, zaczęła, zaczęły, zaczęliśmy;

odpocząłem, odpoczęła, odpoczęły, odpoczęliśmy;

c) w zakończeniach bezosobowych form czasowników (bezokoliczników, imiesłówów), np.

wziąć, wzięty, wziąwszy;

przyjąć, przyjęty, przyjmując;

kupując, kupujący;

stanąć, stojąc, stojący.

2. Literę *ą* pisze się na końcu wyrazu:

a) w 3. osobie liczby mnogiej czasowników, np.

jedzą, jeżdżą, korzystają, napiszą, omówią, piją, piszą, przekonają, śpią, wyślą;

b) w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego, które w mianowniku kończą się na *a*, np.

(interesuję się tym) *ascetą, atletą, poetą, specjalistą, twórcą, władcą;*

c) w bierniku i narzędniku liczby pojedynczej przymiotników i zaimków rodzaju żeńskiego, np.

(widzę) *czerwoną (tarczę), krwawą (plamę), starszą (siostrę), wielką (góre);*

(interesuję się) *ciekawą (książką), górską (wędrowną), naszą (historią);*

d) w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego, np.

(interesuję się tą) *górką, kartką, krwią, niespodzianką, siostrą, ulicą, wizją.*

3. Literę *ę* pisze się na końcu wyrazu:

a) w 1. osobie liczby pojedynczej czasowników, np.

daję, nasmaruję, niepokoję, odnajdę, planuję, przerwę, studiuję, śpię, walczę, wybiorę, wymyślę, zapłacę.

UWAGA: Istnieje kilka wyjątków, por. 2.3.2., punkt b1).

b) w mianowniku i bierniku liczby pojedynczej niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego, np.

imię, indyczę, kaczę, plemię, prosię, siemię;

c) w bierniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku na *-a*, np.

(widzę tę) *igłę, małpę, maskę, nauczycielkę, półkę, stronę, szafę;*

d) w bierniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych w mianowniku na *-a*, np.

(znam tego) *ascetę, geodetę, pediatrę, socjalistę, władcę;*

e) w formach zaimków: *cię, się* i (przestarzałej) *mię*.

2.3.2. Użycie połączeń *-om*, *-em*, *-on*, *-en*

Połączeń tych używa się:

a) w wyrazach zapożyczonych przed literami *t, d, c, k, g, b, p, f, w, s, z, sz, ch*, np.

cent, kontent, kontrola, tendencja, trend, koncert, konkretny, kongres, plomba, komplet, kompot, tempo, konfrontacja, konwojować, pensja, cenzus, benzen, konszachty, koncha;

b) w wyrazach rodzimych:

b1) *-em* – w zakończeniu 1. osoby liczby pojedynczej kilku czasowników:

jem, rozumiem, śmiem, umiem, wiem

i czasowników od nich pochodnych, np.

zjem, porozumiem się;

b2) *-om* – w celowniku liczby mnogiej rzeczowników wszystkich rodzajów, np.

(przyglądam się tym) *dywanom, dzieciom, ideom, liniom, oknom, pannom, placom, polom, skwerom;*

b3) *-em* – w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego, np.

(jestem) *doktorantem, prezydentem, (interesuję się) filmem;*

b4) *-on-, -en-* – przed przyrostkami *-ka, -ko*, np.

małżonka, panienka, sukienka, okienko, słonko.

3. Oznaczanie spółgłosek

3.1. Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne a ortografia

W języku polskim występują spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne. Do pierwszej grupy należą m.in.: *b, d, g, l, m, n, r, w, z, ż*, natomiast do drugiej – *c, ć, f, ch, k, p, s, ś, t*. Na skutek procesów fonetycznych często zdarzają się różnice między pisownią a wymową, polegające na tym, że:

a) w określonym wyrazie wymawiana jest głoska bezdźwięczna, ale w zapisie odpowiada jej litera służąca do oznaczania głosek dźwięcznych;

b) w określonym wyrazie wymawiana jest głoska dźwięczna, ale w zapisie odpowiada jej litera służąca do oznaczania głosek bezdźwięcznych.

Znacznie częściej występuje pierwsze zjawisko, przede wszystkim:

a) na końcu wyrazów, np. pisze się *mróz*, wymawia się [mrus].

Aby nie popełnić błędu, należy formę ze spółgłoską na końcu zestawzić z innymi formami odmiany danego słowa lub z wyrazami pokrewnymi. Pojawienie się w nich w analogicznej pozycji spółgłoski dźwięcznej jest sygnałem, że powinno się użyć litery odpowiadającej tej spółgłosce, np.

brydż – brydża, brydżysta,

chleb – chleby, chlebem,

gałąź – gałęzi,

kadź – kadzi, kadzią,

krew – krewny,

kurz – kurzem, kurze,

mosiǫdz – mosiǫdzem, mosiǫdzu,

mróz – mrozu, mrozem,

obiad – obiady, poobiedni,

obraz – obrazy,

śnieg – śniegu, śniegiem,

straż – strażą, straży;

b) przed przyrostkami *-ka, -ki*, np.

bluzka – bluza,

budka – buda,

menażka – *menażek*,

*trą**b**ka* – *trą**b**ek*,

trawka – *trawa*,

ciężki – *ciężar*;

c) w wyrazach utworzonych za pomocą przedrostków *bez-*, *nad-*, *ob-*, *od-*, *pod-*, *przed-*, *roz-*, *w-* i w wyrazach od nich pochodnych, np.

*be**z**prawny* – *bez* + *prawa*,

*po**d**stawić* – *pod* + *stawić*,

*na**d**stawiać* – *nad* + *stawiać*,

*prze**d**sprzedaż* – *przed* + *sprzedaż*,

*ob**s**krobać* – *ob* + *skrobać*,

*roz**t**opy* – *roz* + *topić*,

*o**d**kurzyć* – *od* + *kurzyć*,

wpakować – *w* + *pakować*.

Sytuacja odwrotna, tzn. wymowa głoski dźwięcznej, której w zapisie odpowiada litera służąca do oznaczania głoski bezdźwięcznej, występuje znacznie rzadziej, mianowicie w wyrazach z zakończeniem *-ba*, np.

kośba (wymowa [koźba]) – *kosić*,

liczba (wymowa [lidźba]) – *liczyć*,

prośba (wymowa [proźba]) – *prosić*.

3.2. Oznaczanie miękkości spółgłosek

Wyróżnia się dwa sposoby oznaczania:

a) literą ze znakiem diakrytycznym (kreską podobną do przecinka) – na końcu wyrazu i przed inną spółgłoską, np.

ćma, *dłoń*, *gońmy*, *kopeć*, *paź*, *przynieś*, *świt*, *żrenica*;

b) za pomocą litery *i* – jeżeli po spółgłosce następuje samogłoska inna niż *i*, np.

ciąg, *cięgi*, *ciupaga*, *konie*, *siarka*, *wrzesień*, *ziemia*.

UWAGA: Jeżeli po spółgłosce następuje samogłoska *i*, miękkości dodatkowo się nie oznacza, np.

cisza, *dziwny*, *nitka*, *siwy*, *zimny*.

3.3. Oznaczanie głoski *j*

Głosce tej zasadniczo odpowiada litera *j*, w szczególności:

a) na początku wyrazu przed samogłoską, np.

jagoda, *jądro*, *jedność*, *jęczmień*, *jogurt*, *Józio*, *jutro*;

b) między dwiema samogłoskami, np.

bojowy, *kajak*, *kojecz*, *makijaż*, *pająk*, *trojak*;

c) często między samogłoską a spółgłoską, np.

bojkot, *najbardziej*, *pajdą*, *pójdę*, *stójka*, ale: *stoisko*;

d) zwykle na końcu wyrazu po samogłosce, np.

dwaj, Maciej, oldboj, podaj, podsumuj, rój, ruczaj, ale: nadziei, stoi;

e) po spółgłoskach s, c, z (wymawianych półmiękką), np.

pensja, Rosja, irytacja, stacja, Azja, poezja.

Jednak w wyrazach zapożyczonych głoska j często bywa reprezentowana w piśmie przez i, np.

diabeł, diabetyk, diachroniczny, dialekt, diecezja, dieta, hiacynt, tiara.

3.4. Pisownia dopełniacza, celownika i miejscownika liczby pojedynczej rzeczowników zakończonych na **-ja, -ia, -ea**

1. Rzeczowniki na **-ja**, które występują po s, z, c, mają w tych przypadkach zakończenie **-ji**, np.

pasja – pasji,

poezja – poezji,

sukcesja – sukcesji,

kuracja – kuracji,

Gruzja – Gruzji,

Szwecja – Szwecji.

2. Rzeczowniki na **-ja**, które występują po samogłosce, mają w tych przypadkach zakończenie **-i**, np.

kniewa – kniei,

szew – szwi,

Maja – Mai,

zgraja – zgrai,

szczeżewa – szczeżui,

żmiewa – żmii.

3. Rzeczowniki na **-ia** mają w tych przypadkach zakończenie **-i** lub **-ii**:

a) jeśli forma podstawowa kończy się na **-ia** po spółgłoskach *b, p, f, w, m*, to w wyrazach rodzimych i przyswojonych pisze się **-i**, natomiast w obcych – **-ii**, np.

fobia – fobii,

Mołdawia – Mołdawii,

stulbia – stulbi,

chemia – chemii,

terapia – terapii,

rękojmia – rękojmi,

geografia – geografii,

Rumia – Rumi,

Karwia – Karwi,

ziemia – ziemi;

b) jeśli forma mianownika kończy się na **-ia** po spółgłoskach *t, d, r, l, k, g, ch*, to rzeczowniki mają końcówkę zapisywaną przez **-ii**, np.

empatia – empatii,

dalia – dalii,

komedia – komedii,

celiakia – celiakii,

mizeria – mizerii,

demagogia – demagogii,

Brazylia – Brazylii,

oligarchia – oligarchii;

c) jeśli mianownik kończy się na **-nia**, mamy dwie wersje pisowni, zależne od wymowy tego zakończenia:

c1) wymowa [‑ńa] – dopełniacz, celownik i miejscownik mają końcówkę zapisywaną

przez -i, np.

bania – bani,

brzoskwinia – brzoskwini,

Ewunia – Ewuni,

Gdynia – Gdyni,

kania – kani,

*księgarnia – księgar*ni*,*

łania – łani,

mamunia – mamuni,

*pracownia – pracow*ni*,*

świnia – świni;

c2) wymowa [-ńja] – dopełniacz, celownik i miejscownik mają końcówkę zapisywaną przez -ii, np.

Abisynia – Abisynii,

Badenia – Badenii,

Dania – Danii,

georgia – georginii,

kolonia – kolonii,

opinia – opinii.

4. Rzeczowniki na -ea i -ua przyjmują w tych przypadkach końcówkę zapisywaną przez -i, np.

*idea – ide*i*,*

*kamea – kame*i*,*

*Korea – Kore*i*,*

*Genua – Genu*i*.*

3.5. Spółgłoska ż. Użycie ż i rz

Spółgłoska ż jest oznaczana w piśmie albo dwuznakami rz, albo literą ż. Rozróżnienie to ma charakter historyczny, jest wynikiem dawniej występujących zjawisk fonetycznych i powiązań etymologicznych.

3.5.1. Użycie dwuznaku rz

Dwuznaku rz używa się:

a) jeśli w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych następuje wymiana rz na r, np.

doktorzy – doktor,

górzysty – góra,

konduktorze – konduktor,

pojezierze – jezioro,

powtórzyć – powtórka,

wzorzec – wzorcowy;

b) po spółgłoskach p, b, t, d, k, g, ch, j, w, np.

oprządkowanie, przeszkoda, przykład, sprzątać;

brzask, brzemień, dobrze, nabrzmiały;

otrzewna, potrzeba, trzoda, wietrzyk;

drzazga, drzemka, drzewny, podrzeć;

krzesło, Krzysztof, krzywić, skrzętnie;

grządką, grzmot, ogrzać, zgrzebny;

chrzan, chrząstka, chrzest, chrześcijaństwo;

dojrzały, dojrzeć, obejrzyć, spojrzenie;

wrzątek, wrzeszczeć, wrzos, wrzód.

WYJĄTKI:

A. Formy stopnia wyższego i najwyższego przymiotników, które utworzono za pomocą przyrostków *-szy* oraz *-ejszy*, np.

chudszy, jaśniejszy, krótszy, lepszy, zdrowszy;

najcichszy, najgłośniejszy, najgrubszy, największy.

B. Wyrazy rozpoczynające się literą *ż*, która została poprzedzona przedrostkiem zakończonym na spółgłoskę, np.

nadżółkły, najżyźniejszy, obżerać się, odżałować, podżegać, wżenić się, żółknąć.

C. Partykuły *-że* i *-ż*, przykłady, por. 3.5.2., punkt c).

D. Nieliczna grupa wyrazów o pisowni z literą *ż* lub dwuznakiem *sz*, np.

gęgżółka (gwarowo ‘kukułka’), *piegża* (ptak), *wždy*, *zawždy*;

bakszysz, bukszpan, hochszapler, kształt, kszyk (ptak), *pszczoła, Pszczyna, pszenica, riksza, wszystko, zawsze.*

c) w polskich i dawno przyswojonych rzeczownikach zakończonych na *-arz*, *-erz*, *-mierz*, *-mistrz*, np.

kominiarz, piekarz, tokarz;

kołnierz, móździerz, talerz, żołnierz;

kątomierz, omomierz, Włodzimierz;

arcymistrz, kuchmistrz, kwatermistrz, ogniomistrz;

d) w wielu wyrazach, w których dzisiejsze *rz* jest śladem dawnego *r* (zachowało się ono w innych językach słowiańskich), np.

burza (por. ros. *buria*), *korzeń, korzystać, kurz, perz, porządek, szczyżyć;*

rzeka (por. ros. *rieka*), *rzepak, rzęsa, rzodkiewka, rzucać, urzędnik, zderzak.*

3.5.2. Użycie litery *ż*

Literę *ż* pisze się:

a) jeśli w innych formach danego wyrazu wymienia się ona na *g*, *dz*, *h*, *z*, *ź*, *s*, np.

drażek – drag,

drużyna – dru^h,

odważny – odwaga,

Sapieżyna – Sapie^ha,

przydrożny – droga,

watażka – wata^ha,

strużka – struga,

każę – kazać,

spieniężyć – pienią^{dz},

zamrażać – mró^z,

grozę – groźny,

zwycięzać – zwycięstwo;

b) po literach *l, ł, n, r, np.*

obelżywy, łże, aranż, branża, oranżada, oberża, skarżypyta;

c) w cząstkach (partykułach) *-że, -ż*, dołączanych m.in. do form czasownika, zwłaszcza trybu rozkazującego, por. 4.6., punkt 3., np.

chodźże, jestże, niechże, tenże;

chodźżeż, nożeż, ożeż;

d) w zakończonych na *-aż* wyrazach obcego pochodzenia, np.

bandaż, miraż, montaż, pilotaż, wiraż.

Ponadto *ż* występuje w wielu często używanych wyrazach zapożyczonych oraz rodzimych, np.

chyżo, ciężar, jałmużna, mżyć, żabot, żaglówka, żebro, żmija, żniwa, życie.

3.6. Spółgłoska *h*. Użycie *h* i *ch*

Spółgłoska *h* ma w polszczyźnie dwa odpowiedniki graficzne – *ch* i *h*. Rozróżnienie pisowni ma podłoże historyczno-etymologiczne. We współczesnej polszczyźnie w zasadzie nie ma różnicy w wymowie głoski *h* zapisywanej przez *h* i *ch*.

1. Połączenie literowe *ch* pisze się:

a) jeśli może ono być wymienione na *sz* w wyrazach pokrewnych lub w innych formach danego wyrazu, np.

pociecha – pocieszyć,

śluch – słyszeć,

suchy – susza;

b) po literze *s*, np.

doschnąć, pascha, schlebiać, schodek, schować, schrupać;

c) w miejscowniku liczby mnogiej rzeczowników, np.

(myślę o) *brawach, płucach, rejsach, samolotach, stokach;*

d) na końcu wyrazów rodzimych i dawniej zapożyczonych, np.

amfibrach, dach, krach.

WYJĄTEK: *druh*.

2. Literę *h* pisze się:

a) jeśli w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się ona na *g, ż, z*, np.

wahać – waga,

druh – drużyna,

blahy – blazen;

- b) w przedrostkach *hekto-*, *helio-*, *hetero-*, *higro-*, *hiper-*, *hipo-*, *homeo-*, *homo-*, *hydro-*, np.
hektopaskal, **heliocentryzm**, **heterogeniczny**, **higrometr**, **hiperpoprawność**, **hipoterapia**,
homeopatia, **homogenizacja**, **hydroplan**.

Pisowni z *ch* i *h* w większości wypadków nie da się ująć prostymi regułami, dlatego w razie wątpliwości należy korzystać ze słownika.

3.7. Pisownia spółgłosek w przedrostkach

3.7.1. Pisownia *wz-*, *wez-*, *weź-* i *ws-*, *wes-*

1. Przed literą oznaczającą spółgłoskę dźwięczną pisze się *wz-*, *wez-* i *weź-*, np.

wzbogacić, **wzburzyć**, **wzlecieć**, **wzmocnić**, **wzmóc**;
wezbrać, **wezgłowie**, **weźmie**.

2. Przed literą oznaczającą spółgłoskę bezdźwięczną pisze się *ws-*, *wes-*, np.

wschodzić, **wspiąć**, **wspomóc**;
wessać, **westchnienie**.

3.7.2. Pisownia przedrostków *bez-*, *nad-*, *ob-*, *od-*, *pod-*, *ponad-*, *przeciw-*, *przed-*, *roz-*, *w-*

Pisownia tych przedrostków nie zależy od dźwięczności następującej po nich głoski i jest zawsze taka sama, np.

bezcłowy, **beznamiętny**, **bezodpływowy**, **bezpyłowy**;
nadczynność, **nadpłata**, **nadrobić**, **nadwaga**;
obciąć, **obrazić**, **obrzucić**, **obsypać**;
odganiać, **odpowiedź**, **odtrącić**, **odwaga**;
podczaszy, **poddany**, **podmurować**, **podstawić**;
ponadobowiązkowy, **ponadpartyjny**, **ponadrzeczywisty**, **ponadtysiącletni**;
przeciwgruźliczy, **przeciwpyłowy**, **przeciwrakietowy**, **przeciwstawiać się**;
przedalpejski, **przedkładać**, **przedsionek**, **przedwojenny**;
rozkuć, **rozmoczyć**, **rozpoznawać**, **rozruszać**, **rozsupłać**, **rozzłościć**;
wdrożyć, **wkroczyć**, **wtłoczyć**, **wzbić się**.

3.7.3. Pisownia *z-*, *s-* i *ś-*

Przedrostek *z-* zapisywany jest na trzy różne sposoby (*z-*, *s-*, *ś-*) w zależności od tego, jaka głoska po nim występuje.

1. Pisze się *z-*:

- a) przed samogłoskami i spółgłoskami dźwięcznymi, np.

zantagonizować, **zelektryfikować**, **zidentyfikować**, **zohydzić**, **zużyć**;

zburzyć, zginać, zmarnieć, zreformować, zwichrzyć;

b) przed *h*, np.

zhakować, zhardzieć, zheblować, zhellenizować, zholować;

c) przed *s*, *si*, *sz*, np.

zstąpić, zsylać, zsić, zsinieć, zszatkować, zszycie.

2. Pisze się *s-* przed literami i dwuznakami, które oznaczają spółgłoski bezdźwięczne *p*, *f*, *k*, *t*, *c*, *cz*, *ch*, np.

spolszczyć, spopularyzować, sfabrykować, sfałdować, skazać, skisnąć, stanieć, scałkować, scementować, sczesać, sczyścić, sczytać, scharakteryzować, schudnąć.

3. Pisze się *ś-* przed połączeniem literowym *ci*, np.

ściąć, ściec, ścieśnić, ściosać, ścisnąć.

3.8. Pisownia przymiotników zakończonych na **-ski, -cki, -dzki**

1. Zakończenie *-ski* występuje w przymiotnikach utworzonych od rzeczowników, które mają temat zakończony na *g*, *ch*, *z*, *s*, *l*, *sz*, *c*, *szcz*, *ź*, *śl*, *rg/rk*. Utworzeniu przymiotnika towarzyszy zwykle uproszczenie grupy spółgłoskowej. Znajduje ono także odbicie w pisowni, np.

Haga – **haski**,

szewc – **szewski**,

Wołoch – **wołoski**,

Radogoszcz – **radogoski**,

Peloponez – **peloponeski**,

Białowieża – **białowieski**,

Prusy – **pruski**,

Przemysł – **przemyski**,

Adrianopol – **adrianopolski**,

Magdeburg – **magdeburski**,

Olkusz – **olkuski**,

Tymbark – **tymbarski**.

2. Spółgłoski *w*, *m*, *b*, *p*, *r* pozostają bez zmian po dodaniu końcówki *-ski*, np.

Kijów – **kijowski**,

baba – **babski**,

Włoszczowa – **włoszczowski**,

Etiopia – **etiopski**,

Chocim – **chocimski**,

korektor – **korektorski**.

3. Zakończenie *-cki* przyjmują przymiotniki utworzone od rzeczowników, których temat kończy się na *t*, *c*, *ć*, *k*, *cz*, np.

malkontent – **malkontencki**,

rybak – **rybacki**,

kupiec – **kupiecki**,

Biecz – **biecki**,

Noteć – **notecki**,

tkacz – **tkacki**.

4. Zakończenie *-dzki* przyjmują przymiotniki utworzone od rzeczowników, których temat kończy się na *d*, *dz*, *dź*, *dt*, np.

chasyd – **chasydzki**,

Beskidy – **beskidzki**,

*Grudziądz – grudziądzki,**Łódź – łódzki,**Dobrudża – dobrudzki,**Darmstadt – darmstadzki.*

3.9. Pisownia rzeczowników zakończonych na **-ctwo**, **-dztwo**

1. Zakończenie **-ctwo** przyjmują rzeczowniki pochodzące od wyrazów, których temat kończy się na *t, c, cz, ć, k*, np.

*intrygant – intryganctwo,**opat – opactwo,**dziewica – dziewiectwo,**kupiec – kupiectwo,**pieniacz – pieniactwo,**brać (= bracia) – bractwo,**kozak – kozactwo,**muzealnik – muzealnictwo,**prostak – prostactwo,**świadek – świadectwo.*

2. Zakończenie **-dztwo** przyjmują rzeczowniki pochodzące od wyrazów, których temat kończy się na *d, dz, dź*, np.

*sąsiad – sąsiedztwo,**wojewoda – województwo,**czarnowidz – czarnowidztwo,**doradzać – doradztwo,**władza – samowładztwo,**rodzić – pierworództwo.*

WYJĄTKI: *uchodźstwo*, *wychodźstwo*.

3.10. Rzeczowniki zakończone na **-ca**

Przed przyrostkiem **-ca** zachowuje się w pisowni końcową spółgłoskę tematu wyrazu, od którego dany rzeczownik pochodzi, np.

*drapieżny – drapieżca,**jeździć – najeżdźca,**krążyć – domokrąźca,**mówić – mówca,**nakładać – nakładca,**uchodzić – uchodźca.*

WYJĄTKI: *ciemieżca*, *krzywoprzysięzca*, *wynalazca*, *znalazca*, *zwycięzca*.

3.11. Pisownia miejscownika rzeczowników zakończonych na **-izna**, **-yzna**, **-izm**, **-yzm**

1. Miejscownik liczby pojedynczej rzeczowników zakończonych w mianowniku na **-izna**, **-yzna** ma w piśmie postać **-iźnie**, **-yźnie**, co odpowiada normatywnej wymowie, np.

*bielizna – bieleźnie,**mielizna – mieliźnie,**siwizna – siwiźnie,**surowizna – surowiźnie,**dulszczyzna – dulszczyźnie,**francuszcyzna – francuszczyźnie,**męszczyzna – męszczyźnie,**Suwalszcyzna – Suwalszczyźnie.*

2. Miejscownik liczby pojedynczej rzeczowników zakończonych w mianowniku na *-izm*, *-yzm* ma w piśmie postać *-izmie*, *-yzmie*, choć najczęściej spotykana wymowa uwzględnia głoskę *ź*: *[-iźmie]*, *[-yźmie]*, np.

centralizm – *centralizmie*,

erotyzm – *erotyzmie*,

komizm – *komizmie*,

magnetyzm – *magnetyzmie*,

lojalizm – *lojalizmie*,

romantyzm – *romantyzmie*,

wandalizm – *wandalizmie*,

rygoryzm – *rygoryzmie*.

3.12. Pisownia zakończeń bezokoliczników *-ść*, *-źć*

1. Jeśli *ź* wymienia się na *z* lub *ż*, pisze się *-źć*, np.

gryźć – *gryzę*,

wieźć – *wiozę*,

grząźć – *grzęznę*,

wleźć – *wlezie*,

leźć – *lezę*,

zwieźć – *zwożę*.

2. W innych wypadkach pisze się *-ść*, np.

kraść – *kradnę*,

trząść – *trzęsiesz*,

nieść – *niesie*,

wieść – *wiodę*,

pleść – *plotę*,

zwieść – *zwiodę*.

3.13. Pisownia wyrazów zakończonych literą *x*

Wyrazy zakończone w mianowniku liczby pojedynczej literą *x* (odpowiadającą połączeniu głosek *ks*) można w innych przypadkach gramatycznych zapisywać dwojako:

a) w miejsce *-x* końącego wyraz w mianowniku można stosować połączenie liter *-ks-*, np.

Halifax, *Halifaksu*, (o) *Halifaksie*,

Hendrix, *Hendriksa*, (o) *Hendriksie*,

Hortex, *Horteksu*, (o) *Horteksie*,

semtex, *semteksu*, (o) *semteksie*;

b) można pozostawić w zapisie tematyczne *-x-*, np.

Halifax, *Halifaxu*, (o) *Halifaxie*,

Hendrix, *Hendrixa*, (o) *Hendrixie*,

Hortex, *Hortexu*, (o) *Hortexie*,

semtex, *semtexu*, (o) *semtexie*.

4. Pisownia łączna, rozdzielna i z łącznikiem

4.1. Pisownia połączeń wyrazowych

W zapisie połączeń wyrazowych obowiązuje pisownia rozdzielna, poza nielicznymi wyjątkami.

1. Rozdzielnie pisze się połączenia, w których pierwszym składnikiem jest przysłówek, a drugim imiesłów przymiotnikowy zakończony na *-ący*, *-ony*, *-ny*, *-ty* albo przymiotnik, np.

daleko idący (wniosek), *dziko rosnący*, *lekko tańcząca*, *wolno stojący* (regał);

blisko spokrewniony, *nowo narodzony*, *ostro zakończony*;

czysto praktyczny, *świeżo malowany*, *wysoko kwalifikowany*, *zdalnie kierowany*;

nowo odkryty, *ogólnie przyjęty*, *ostro kuty*.

2. Jeśli tego typu wyrażenia oznaczają trwałą cechę jakiegoś obiektu, uzasadniony jest zapis łączny, np.

w terminach, np. *krowa wysokomleczna*, *pojazd wolnobieżny*, *stal szybko tnąca*;

w nazwach produktów, np. *emulsja szybko schnąca*, *sok wysokosłodzony*, *woda wysokozmineralizowana*, *zestaw głośnomówiący*.

3. Niektóre zestawienia zapisuje się łącznie lub rozdzielnie, zależnie od kontekstu, np.

(osoba) *krótkowidząca* (= krótkowidz) vs. (osoba) *krótko widząca drogę* (= która widziała drogę przez krótki czas);

(gips) *wolnowiążący* (= gips, który wolno twardnieje) vs. (chłopiec) *wolno wiążący buty* (= chłopiec, który wolno wiąże buty).

W razie wątpliwości należy w takich sytuacjach wybierać pisownię rozdzielną. W wypadku zestawień o charakterze terminologicznym należy kierować się zwyczajami praktykowanymi w obrębie danego systemu terminów.

4. Jeśli elementy połączenia mają charakter równorzędny, stawia się między nimi łącznik, np.

biało-czerwona, *górniczno-hutnicza*, *kupno-sprzedaż*, *matematyczno-przyrodniczy*.

5. Umieszcza się łącznik między elementami przymiotników złożonych z więcej niż dwu członów, np.

północno-wschodnio-polski, *staro-cerkiewno-słowiański*.

6. Wszystkie inne przymiotniki złożone pisze się razem, np.

bladoróżowy, *dwuipółletni*, *jasnoniebieski*, *ponadstuletni*, *tużpowojenny* (dziejący się tuż po wojnie).

4.2. Pisownia połączeń z elementem *pół*

Element *pół* ma następującą pisownię:

a) rozdzielną, gdy *pół* oznacza jedną z dwóch równych części, a rzeczownik występuje w dopełniaczu, np.

pół biurka, pół butelki, pół książki, pół litra, pół słowa, pół życia;

b) łączną, gdy:

b1) *pół* tworzy nowe wyrazy w połączeniu z różnymi częściami mowy (rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami, czasownikami), np.

półbuty, półgolf, półksiężyc;

półciężki, półfinałowy, półtłusty;

półdarmo, półmiętko;

półklęczeć, półleżał, półleżąc, półotwarty;

b2) *pół* występuje w połączeniach dwóch wyrazów oznaczających jedno pojęcie, np.

półzabawa, półnauka;

półżartem, półserio;

półspal, półczuwał;

półfantastyczny, półrealistyczny;

c) z łącznikiem w wyrazach złożonych z liczebnika *pół* i rzeczownika zapisywanego wielką literą, np.

pół-Amerykanin, pół-Meksykanin, pół-Polka,

także w połączeniach typu *pół-Polka, pół-Francuzka*, odnoszących się do osoby będącej w połowie Polką, w połowie Francuzką.

4.3. Pisownia połączeń z elementem *ćwierć*

Element *ćwierć* ma dwojaką pisownię:

a) rozdzielną, gdy *ćwierć* oznacza jedną z czterech równych części, a rzeczownik występuje w dopełniaczu, np.

ćwierć kilograma cukru, ćwierć szklanki mleka;

b) łączną, gdy *ćwierć* tworzy nowe wyrazy w połączeniu z różnymi częściami mowy, np.

ćwierćfinalista, ćwierćfinał, ćwierćkolumna, ćwierćnuta, ćwierćwałek;

ćwierćarkuszowy, ćwierćfinałowy, ćwierćwiekowy.

4.4. Pisownia wyrażen przyimkowych i przyimków złożonych

1. Rozdzielnie pisze się wyrażenia przyimkowe, czyli połączenia przyimków z rzeczownikami lub innymi częściami mowy, np.

bez liku, bez mała, beze mnie, dla dwojga, do pracy, mimo to, na co dzień, nad wyraz, nade wszystko, o ile, od dawna, ode mnie, po co, pod dostatkiem, pode mną, poza tym, przed czasem, przede mną, przez las, przeze mnie, przy tym, spod łóżka, spode łba, sprzed roku, sprzede mnie, u mnie, w ogóle, we wtorek, z daleka, za darmo, ze mną, znad morza.

UWAGA: Jako wyjątek można potraktować warianty pisowni wyrażenia *w tę i we w tę* albo *wte i wewte* oraz *w tę i nazad* albo *wte i nazad*.

2. Łączną pisownię mają dawne połączenia przyimkowe, które we współczesnej polszczyźnie są samodzielными wyrazami, np.

dlaboga, dlaczego, dlatego, dokoła, donikąd, dookoła, dopóki, dopóty, doprawdy, dotąd, dotychczas, nadal, nadaremnie, nadto, nadzwyczaj ‘wyjątkowo’, naonczas, naówczas, naprawdę, naprędce, naprzeciwnie, naprzód, naraz, nareszcie, nasamprzód, natenczas, natomiast, natychmiast, naumyślnie, nawet, nawzajem, nazbyt, nieomal, niespełna, niezadługo ‘wkrótce’, omal, oto, otóż, podówczas, pojutrze, pokrótce, pomaleńku, pomalutku, pomalu, ponadto, ponieważ, popojutrze, pospołu, pośrodku, potem ‘później’, powoli, powolutku, przedtem, przedwczoraj, przeto, wbrew, wcale, wkoło, wniwecz, wonczas, wówczas, wpław, wpośród, wprawdzie, wprost, wprzód ‘najpierw’, wprzód, wraz, wręcz, wspaniale, wstecz, wszędzie, wtem, wtenczas, wzduż, wzwyż, zadość, zaiste, zaledwie, zanadto, zanim, zapewne, zaprawdę ‘istotnie’, zaraz, zarazem, zarówno, zatem, zawczasu, zazwyczaj, zgoła, zniwiedza, znowu, znów, zrazu, zresztą.

UWAGA: Niektóre wyrazy mają różną pisownię w zależności od znaczenia, np.

*Nie uczył się, **dlatego** oblał egzamin, ale: **Dla tego** widoku warto wcześniej wstać.*

*Było cicho, **naraz** rozległ się krzyk, ale: **Na raz** przeciągamy się, na dwa wstajemy.*

3. Łącznie pisze się przyimki złożone z samych przyimków, np.

ponad, popod, poprzez, spod, spomiędzy, sponad, spośród, spoza, sprzed, znad, zza.

UWAGA: Należy odróżnić przyimek złożony *sponad* od wyrażenia przyimkowego *ponad*, które mimo tożsamej wymowy są różnymi konstrukcjami gramatycznymi, np.

***Sponad** gór świeciło słońce.*

***Z ponad** stu zawodników wygrał jeden.*

4. Przyimki z formą zaimkową *-ń* pisze się łącznie, np.

nań, nadeń, przezeń, weń, zeń.

4.5. Pisownia cząstek *-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście*

1. Cząstki *-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście* pisze się łącznie:

a) z formami osobowymi czasowników, kiedy tworzą formy trybu przypuszczającego, np.

robiłbym, posprzątałabyś, upieklby, zrozumieliby, zapaliłybyśmy, zrzeszylibyście się;

b) z formami 3. osoby liczby pojedynczej czasowników rodzaju nijakiego, używanymi bezosobowo, np.

malowałoby się, należałoby, wydawałoby się, wypadłoby;

c) w niektórych formach przypominających połączenie spójnika lub przysłówka z częstką *-by*, ale mających status odrębnego wyrazu, np.

aby, ażeby, byleby, chociażby, choćby, czyżby, gdyby, gdzieżby, iżby, jakby, jakoby, jakżeby, niby, niżby, żeby;

d) w nierozdzielnych partykułach: *jakby, niby, oby*.

2. Częstki *-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście* pisze się rozłącznie:

a) po nieosobowych formach czasownika, tzn.:

a1) po bezokolicznikach, np.

Skończyć by już warto tę budowę.

Pożyczyć byśmy mogli jacht.

a2) po formach bezosobowych zakończonych na *-no, -to*, np.

Zastąpiono by dyżurnych.

Zrobiono by to wcześniej.

Zamknięto by okna.

Zbrodnię odkryto by później.

b) po wyrazach o funkcji czasownikowej (które mogą pełnić funkcję orzeczenia w zdaniu):

b1) po tzw. czasownikach niewłaściwych, jak: *można, niepodobna, trzeba, warto, wolno*, np.

Można by to kupić.

Niepodobna by było go nie zaprosić.

Trzeba by pójść wreszcie do kina.

Warto by było wybrać się na jakąś wycieczkę.

Wolno by było tam wejść.

b2) po wyrazach *winien, powinien*, np.

Dawno już winien byś przeprosić mamę.

Powinna byś już wyjechać na wakacje.

Powinni byście mu pomóc.

c) po spójnikach, np.

Poszedłby na spacer albo by został w domu.

Jeśli miałby wybierać, to by wolał kolor niebieski.

Zastanawiam się, czy by nie pojechać w góry.

d) po wszystkich innych częściach mowy, np.

Samochodem byś chyba pojechał.

Czerwony by się zrobił ze złości.

Psa szczekającego by się nie wystraszył.

Prędko by nie znalazła takiego męża.

Trzech by nie dało rady.

My byśmy dokończyli.

Ani by się obejrzał.

Niechże by już przyszli.

4.6. Pisownia partykuł

1. Łącznie pisze się partykuły *-że, -ż, -ć, -li*, np.

dajże, idźże, czemuż, gdzież, boć, toć, znaszli.

UWAGA: Pisownia partykuły *-li* użytej w znaczeniu ‘czy’ jest łączna, np.

Znaszli ten kraj, gdzie cytryna dojrzewa?

(A. Mickiewicz)

Jeśli partykuła *li* używana jest w znaczeniu ‘tylko, wyłącznie, jedynie’, to jej pisownia jest rozłączna, np.

Potrzebowała go li tylko dla zabawy.

2. Rozdzielnie pisze się partykuły *bądź, bodaj, byle, chyba, ci, co, lada, niech, niechaj, no, oby*, np.

bądź co bądź, Bodaj to lichu wzięło!, byle do jutra (ale: bylejakość), chyba przyszedł,

Masz ci los!, co jak co, nie lada gratka, łaszczyć się na lada co (ale: ladaco ‘nicpoń’),

Niech to się skończy!, Niechaj nam żyje!, Chodź no tu!, oby nie.

3. Partykuły *-że* i *-ż* mogą się łączyć ze sobą i z innymi wyrazami. Pisownia tak powstałych wyrazów jest łączna, np.

niechżeż, nożeż, ożeż, zróbżeż.

4.7. Pisownia wyrazów z częstkami niesamodzielnymi

1. Niesamodzielnne części rodzime i obce pisze się łącznie z wyrazami zapisywanymi małą literą, np.

a- *ahistoryczny, apolityczny, aspołeczny, awykonalny;*

archi- *archidiecezja, archikatedralny;*

<i>arcy-</i>	<i>arcydzieło, arcyksiążęcy, arcymistrz;</i>
<i>bez-</i>	<i>bezproblemowo, bezwypadkowy, bezzasadny;</i>
<i>do-</i>	<i>dobrnąć, dokopać, dokształcić;</i>
<i>kontr-</i>	<i>kontrargument, kontratak, kontrreformacyjny;</i>
<i>między-</i>	<i>międzyludzki, międzypokoleniowy, międzywydziałowy;</i>
<i>na-</i>	<i>nabrudzić, napisać, nastawić;</i>
<i>nad-</i>	<i>nadgniły, nadpobudliwie, nadużywać;</i>
<i>nade-</i>	<i>nadedrzeć, naderwać, naderżnąć;</i>
<i>niby-</i>	<i>nibyartysta, nibyblona, nibydemokratyczny;</i>
<i>o-</i>	<i>obałamucić, ochłodzić, ochrzczony;</i>
<i>od-</i>	<i>odbiorca, odgrodzić, odmowa;</i>
<i>ode-</i>	<i>odebrać, oderwać, odezwać się;</i>
<i>około-</i>	<i>okołobiegunowy, okołobudżetowy, okołoziemski;</i>
<i>pan-</i>	<i>panazjatycki, panbiologizm, paneuropejski;</i>
<i>po-</i>	<i>pochwalić, pogrobowiec, porozumieć się;</i>
<i>pod-</i>	<i>podbramkowy, podchwytniwe, podprogowo;</i>
<i>pode-</i>	<i>poderwać, poderżnąć, podetrzeć;</i>
<i>ponad-</i>	<i>ponadczasowo, ponadprzeciętny, ponadtysiącletni;</i>
<i>post-</i>	<i>postimpresjonizm, postkolonialny, postprawda;</i>
<i>poza-</i>	<i>pozabiblijny, pozabudżetowy, pozakulisowy;</i>
<i>przeciw-</i>	<i>przeciwciało, przeciwdziałać, przeciwuczuleniowy;</i>
<i>przed-</i>	<i>przeddzień, przedmałżeński, przedzamcze;</i>
<i>przede-</i>	<i>w przededniu;</i>
<i>przy-</i>	<i>przyrumienić, przysłówek, przyśpiewka;</i>
<i>pseudo-</i>	<i>pseudoartysta, pseudofilozoficzny, pseudogoty;</i>
<i>quasi-</i>	<i>quasinauka, quasiopiekun, quasipostępowy;</i>
<i>śród-</i>	<i>śródgwiezdny, śródlądowy, śródtytuł;</i>
<i>u-</i>	<i>ukłuć, ukwiecony, uśmiech;</i>
<i>ultra-</i>	<i>ultrafiolet, ultrakonserwatysta, ultrasonografia;</i>
<i>w-</i>	<i>wciągnąć, wdech, wgniecenie;</i>
<i>we-</i>	<i>wedrzeć, wemknąć się, wewnątrznie;</i>
<i>wice-</i>	<i>wicekonsul, wicekrólestwo, wicemiss;</i>
<i>wokoło-</i>	<i>wokołomarsjański, wokołosłoneczny, wokołoziemski;</i>

wokół-	wokółksiężycowy, wokółsłoneczny, wokółziemski;
z-	zgasić, znormalizowany, zwapnienie, zwątpić;
za-	zabłądzić, zaczarowany, zaćmienie;
ze-	zeschły, zespolić, zewsząd.

2. Gdy człony występują przed wyrazami zapisywanymi wielką literą, obowiązuje pisownia z łącznikiem, np.

arcy-Polak, post-Jugosłowianin.

3. Dopuszcza się rozdzielną pisownię cząstek, które mogą występować jako samodzielne wyrazy, np. *super-*, *ekstra-*, *eko-*, *wege-*, *mini-*, *maksi-*, *makro-*, *mikro-*, *turbo-*, z wyrazami (rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami) zapisywanymi małą literą, np.

ekożywność lub *eko żywność* (= żywność eko)

ekstrazarobki lub *ekstra zarobki* (= zarobki ekstra)

miniwieża lub *mini wieża* (= wieża w rozmiarze mini)

superpomysł lub *super pomysł* (= pomysł super)

megazadowolony lub *mega zadowolony* (= zadowolony mega)

Z rzeczownikami zapisywanymi wielką literą wprowadza się zapis wariantywny tych cząstek: z łącznikiem lub rozdzielny, np.

super-Polak albo *super Polak*

ekstra-Philips albo *ekstra Philips*

UWAGI:

A. Możliwość pisowni rozdzielnej nie dotyczy wyrazów o utrwalonej postaci i znaczeniu, przeważnie mających charakter terminologiczny, np.

ekstraklasa ‘najwyższa klasa rozgrywek sportowych w danej dyscyplinie’

makroekonomia ‘dział ekonomii zajmujący się badaniem dochodu narodowego, popytu, podaży, zatrudnienia w skali gospodarki narodowej’

supermarket ‘duży sklep samoobsługowy’

turbodoładowanie ‘zastosowanie w silniku spalinowym turbosprężarki w celu zwiększenia jego mocy’

B. Gdy cząstki te występują przed czasownikami, zaimkami i liczebnikami, obowiązuje wyłącznie zapis rozdzielny, np.

Będziemy musieli im ekstra zapłacić za dodatkowe funkcje;

Mega by było, gdybyś przyszła;

Super my;

Super 600 złotych dla pierwszych zamawiających;

Super się bawiliśmy na imprezie noworocznej.

4.8. Pisownia par wyrazów równorzędnych, podobnie lub identycznie brzmiących, występujących zwykle razem

W parach wyrazów równorzędnych, podobnie lub identycznie brzmiących, występujących zwykle razem, dopuszcza się trzy wersje pisowni:

a) z łącznikiem, np.

tuż-tuż; trzask-prask; bij-zabij;

b) z przecinkiem, np.

tuż, tuż; trzask, prask; bij, zabij;

c) rozdzielnie, np.

tuż tuż; trzask prask; bij zabij.

Nawet jeśli niektóre z nich są współcześnie zwykle zapisywane w dwóch wariantach (np. *hip hop* albo *hip-hop*; *cha, cha* albo *cha-cha*) lub w jednym (np. *esy-floresy*; *chybił trafił*; *hop, hop*), to zastosowanie innego sposobu spośród podanych trzech nie jest błędem.

UWAGA: Zasada ta odnosi się także do zestawień złożonych z większej liczby członów, np. *bim-bam-bom*; *bim bam bom*; *bim, bam, bom*.

4.9. Pisownia cząstki *nie-*

Pisownia łączna albo rozdzielna cząstki *nie-* jest zależna od części mowy, przed jaką występuje.

4.9.1. Pisownia łączna

Łącznie pisze się *nie* z następującymi kategoriami wyrazów:

a) z rzeczownikami, np.

niebezpieczeństwo, niedostosowanie, nieprzyjaciel, niezaliczenie;

b) z przymiotnikami, także w stopniu wyższym i najwyższym, np.

niedrogi, niedroższy, nienajdroższy;

niemiły, niemilszy, nienajmilszy;

c) z imiesłowami przymiotnikowymi czynnymi i biernymi bez względu na to, czy mają one interpretację czasownikową czy przymiotnikową, np.

niecofnięty, niedymiący, niekochający, niepachnący, niepalący, nieustający;

nieznający, nieżyjący;

niekochany, nienapisany, nieoceniony, nieprzewidziany, niestosowany;

d) z przysłówkami, także w stopniu wyższym i najwyższym, utworzonymi od przymiotników, np.

niedaleko, niedalej, nienajdalej;

niemiło, niemilej, nienajmilej.

UWAGA: Istnieje kilka wyjątków, por. 4.9.2., punkt 2.

4.9.2. Pisownia rozdzielna

1. Rozdzielnie pisze się *nie*:

a) przed czasownikami, np.

nie chcę, nie dojadła, nie krzyczeć;

b) przed wyrazami o znaczeniu czasownikowym, np. *brak, można, potrzeba, trzeba, warto, wiadomo, wolno*, np.

nie brak, nie można, nie trzeba, nie wolno;

c) przed imiesłowami przysłówkowymi, np.

nie będąc, nie zjadłszy;

d) przed nieosobowymi formami czasownika zakończonymi na *-no*, *-to*, np.

nie znaleziono, nie wykryto;

e) przed liczebnikami, np.

nie dziesiąty, nie trzy;

f) przed zaimkami, np.

nie każdy, nie my;

g) przed wyrażeniami przyimkowymi, np.

nie dla mnie, nie po myśli;

h) przed wyrażeniami *byle*, *lada*, np.

nie byle kto, nie lada kto;

i) przed przysłówkami niepochoǳącymi od przymiotników, np.

nie bardzo, nie dość;

j) w wyrażeniach typu *nie cacy, nie halo, nie bordo, nie fair, nie serio, nie wprost*.

2. Rozdzielnie pisze się *nie* także wtedy, gdy:

a) sygnalizuje jednocześnie zaprzeczenie i przeciwstawienie, np.

anioł nie człowiek; nie czarne, ale białe; nie dobrze, ale wspaniale;

nie leżący, ale siedzący; nie większy, ale największy.

b) rzeczownik jest użyty w funkcji orzecznika, np.

Nie koniec jeszcze tych nowin. (= To nie jest jeszcze koniec tych nowin)

- c) zaprzeczone przymiotniki lub imiesłowy wyrażają stan pośredni między dwoma skrajnymi cechami, np.

Syn już nie mały, ale jeszcze nie duży.

Produkt jeszcze nie ugotowany, ale już nie surowy.

- d) stoi po słowach *bynajmniej* i *wcale*, np.

Ojciec, bynajmniej nie zmartwiony, serdecznie powitał gości.

Wcale nie radosny ten poranny śpiew.

4.10. Pisownia z łącznikiem

Łącznik stosuje się:

- a) w nazwach miejscowych, jeśli są złożone z co najmniej dwóch członów, które wspólnie identyfikują jednostkę administracyjną lub geograficzną, a więc miejscowość lub jej część, np.

Bielsko-Biała, Busko-Zdrój, Ceków-Kolonia, Krynica-Zdrój, Rutka-Tartak,

Warszawa-Okęcie, Warszawa-Śródmieście, Bielsko-Biała-Lipnik, Warszawa-Praga-Północ;

UWAGA: Nie pisze się z łącznikiem nazw miejscowych, w których jeden z członów (przymiotnik) pozostaje w związku zgody z głównym członem (rzeczownikiem), np.

Dąbrówka Nowa, Łęgonice Małe, Nowy Sącz, Przewóz Stary,

także wtedy, kiedy pierwszym członem nazwy są wyrazy: *Kolonia, Osada, Osiedle*, np.

Kolonia Ostrów (jak Kolonia Ostrowska), Kolonia Wronów (jak Kolonia Wronowska);

Osada Konin, Osada Leśna;

Osiedle Wilga.

- b) w nazwiskach złożonych z dwóch równorzędnych członów, także gdy jeden z nich jest pseudonimem, np.

Czerny-Stefańska, Kowalska-Malinowska, Pawlikowska-Jasnorzewska;

Boy-Żeleński, Grot-Rowecki, Nowak-Jeziorański;

- c) w wyrazach złożonych z liczbą lub z literą w pierwszej części, np.

1-majowy, 5-złotowy, 6-latki, 80-letni, XX-lecie, n-liniowy, (po raz) n-ty, x-procentowy;

- d) w wyrazach powstałych od skrótowców dla zaznaczenia granicy między podstawą słowotwórczą a przyrostkiem, np.

GOPR-owski, PSL-owski (por. też jednak 7.2.)

- e) przed końcówką fleksyjną w skrótowcach odmiennych, np.

ZUS-em, ZUS-ie;

f) w połączeniach dwu (lub więcej) nazwisk określających różne osoby, które są wspólnie autorami jakiegoś odkrycia, wynalazku lub dzieła, np.

choroba Heinego-Medina, choroba Leśniowskiego-Crohna, prawo Joule'a-Lenza;

g) w połączeniach, których elementy mają charakter równorzędny (por. 4.1., punkt 4.), np.

biało-czerwona, górniczo-hutnicza, kupno-sprzedaż, matematyczno-przyrodniczy;

h) między elementami przymiotników złożonych z więcej niż dwu członów (por. 4.1., punkt 5.), np.

północno-wschodnio-polski, staro-cerkiewno-słowiański;

i) w wyrazach złożonych z przedrostka i rzeczownika zapisywanego wielką literą lub z członu *pół*, np.

arcy-Polak, eks-Niemiec, post-Jugosłowianin, super-Europejczyk;

pół-Amerykanin, pół-Meksykanin, pół-Polka,

także w połączeniach typu *pół-Polka, pół-Francuzka*, odnoszących się do osoby będącej w połowie Polką, w połowie Francuzką.

5. Dzielenie wyrazów w tekstach w języku polskim

5.1. Wyrazy niepodlegające dzieleniu

Nie dzieli się:

a) wyrazów jednosylabowych, np.

dom, hej, moc, prac;

b) skrótowców, np.

PKW, SGGW, UW;

c) połączeń liter oznaczających jedną głoskę: *sz, rz, cz, ch, dz, dź, dż, dzi*, np.

ko-szyk⁷, ma-la-rze, czy-tać, da-chy, pie-nią-dze, dże-mu, dźwi-go-wy, dzie-ci.

Jeśli połączenie liter odpowiada dwóm głoskom, w podziale wyrazu oddziela się te litery, np.

rz (wymowa [r-z], a nie [ż]), np. *mar-znąć, zmar-znięty;*

dz (wymowa [d-z], a nie [dz]), np. *pod-zamkowy, pod-zbiór;*

dź (wymowa [d-ż], a nie [dż]), np. *nad-żerać, od-żywka.*

Podział uwzględnia budowę tych wyrazów, a więc wydziela się przedrostek (*pod, nad*) i rdzeń (oraz inne człony, np. przyrostek rozpoczynający się od spółgłoski: *od-żyw-ka*). Jeśli przyrostek rozpoczyna się od samogłoski, podział wygląda inaczej, por. 5.2., punkt 3., podpunkt c).

⁷ Znak · oznacza obowiązkowe miejsce podziału wyrazów.

d) połączeń składających się z litery oznaczającej spółgłoskę, litery *i* oraz litery oznaczającej samogłoskę, np.

<i>ciało</i> – <i>cia·ło</i> ,	<i>pięta</i> – <i>pię·ta</i> ,
<i>cielak</i> – <i>cie·lak</i> ,	<i>zacienić</i> – <i>zacie·nić</i> ,
<i>ciemie</i> – <i>cie·mie</i> ,	<i>zraniony</i> – <i>zranio·ny</i> ;

e) połączeń litery *a* lub *e* z literą *u* odpowiadającą głosce *ł* (tzw. *u* niezgłoskotwórczemu), np.

<i>autorski</i> – <i>au·torski</i> ,	<i>Europa</i> – <i>Eu·ropa</i> ,
<i>autostrada</i> – <i>au·tostrada</i> ,	<i>terapeutka</i> – <i>terapeu·tka</i> .

Jeśli litera *u* odpowiada samogłosce *u*, wtedy podział przed tą literą jest możliwy, np.

<i>liceum</i> – <i>lice·um</i> ,	<i>nauczyciel</i> – <i>na·uczyciel</i> ,
<i>muzeum</i> – <i>muze·um</i> ,	<i>poubierać</i> – <i>po·ubierać</i> .

5.2. Wyrazy podlegające dzieleniu

1. Dzieleniu podlegają wyrazy minimum dwusylabowe, np.

i·mie, *im·pas*, *in·for·ma·ty·ka*, *Mi·chał*, *no·wy*, *ry·so·wać*.

2. Jeśli występuje grupa spółgłosek, to ta grupa może być w całości przeniesiona lub podzielona, np.

fle·gma lub *fleg·ma*,
i·skrzyć lub *is·krzyć*,
wa·rstwa lub *war·stwa*, lub *warst·wa*.

3. Jeśli grupa spółgłosek występuje w wyrazach pochodnych słowotwórczo, uwzględnia się budowę morfologiczną wyrazu:

a) wyrazy złożone dzieli się w miejscu połączenia obu części złożenia (po elemencie *-o-*, *-i-*, *-y-*, jeśli występuje w wyrazie), np.

Białe·stok, *desko·rolka*, *dobra·noc*, *rzecz·pospolita*, *zlewo·zmywak*.

Podobnie dzieli się wyrazy zapożyczone, np.

foto·grafia, *radio·logia*.

b) w strukturach mających jeden temat wydziela się rdzeń i przedrostki, np.

nad·liczbowy, *od·pisać*, *pod·ręcznik*, *za·główek*.

Zasada ta dotyczy również podziału wyrazów pochodnych od tych słów, np.

nad·liczbowość, *od·pis*, *pod·ręcznikowy*, *za·główeczek*.

Oddziela się od rdzenia przedrostki zakończone na literę oznaczającą:

b1) spółgłoskę (*bez-*, *nad-*, *naj-*, *ob-*, *od-*, *pod-*, *przeciw-*, *przed-*, *roz-*, *wes-*, *wez-*), np.

*bez·wartościowy, nad·wrażliwy, naj·jaśniejszy, ob·krężyć, od·jechać, pod·wiewać,
prze·ciw·waga, przed·szkole, roz·kochać, wes·tchnienie, wez·wać;*

b2) samogłoskę (*do-*, *na-*, *nade-*, *o-*, *obe-*, *po-*, *prze-*, *przy-*, *u-*, *wy-*, *za-*), np.

*do·brać, na·lewka, nade·ślanie, o·mówienie, obe·drzeć, po·prosić, prze·stawić,
przy·jechać, u·szyć, wy·chodzić, za·pisać.*

Podobnie wydziela się przedrostki w wyrazach zapożyczonych oraz rodzimych z zapożyczonymi członami przedrostkowymi, takimi jak: *ad-*, *de-*, *eks-*, *ekstra-*, *hiper-*, *hipo-*, *in-*, *kontr-*, *post-*, *pro-*, *super-*, *trans-*, np.

*ad·sorp·cja, de·stabilizacja, eks·mąż, ekstra·klasa, hiper·alge·cja, hipo·chondria,
in·aktywacja, kontr·ofensywa, post·sowiecki, pro·europejski, super·arbiter, trans·alpejski.*

c) jeśli przyrostek rozpoczyna się od litery oznaczającej spółgłoskę, to wyraz dzieli się w miejscu przyłączenia przyrostka, np.

czyt·nik, lamp·ka, podręcz·nik;

Jeśli przyrostek rozpoczyna się od litery oznaczającej samogłoskę (np. *-owicz*, *-owiec*, *-ik*, *-owy*), to wyraz dzieli się zgodnie z podziałem na sylaby, np.

klu·bo·wicz, szko·le·nio·wiec, kró·lik, do·mo·wy.

d) w wyrazach utworzonych od skrótowców literowych podział jest możliwy tylko na granicy nazw poszczególnych liter tego skrótowca, np.

oenzetowski (od ONZ): *o·en·zetowski*;

peeselowiec (od PSL): *pe·es·elowiec*.

4. Jeśli występują podwojone litery, to podział przebiega między tymi literami, np.

hob·by, lek·ki, net·to.

UWAGA: Nie należy rozdzielać podwojonych liter, gdy należą do jednej części słowotwórczej, np. *po·ssać*, *u·czczony* (zgodnie z zasadą morfologiczną oddzielamy przedrostki *po-* i *u-* od rdzenia).

6. Skróty

Zapis skrótu zależy od sposobu jego utworzenia.

6.1. Skróty zapisywane bez kropki

Nie stosuje się kropek:

a) w zapisie skrótów składających się z pierwszej i ostatniej litery wyrazu skracanego, np.

bp (*biskup*), *dr* (*doktor*), *nr* (*numer*),

oraz składających się z pierwszej, środkowej (lub środkowych liter) i ostatniej litery wyrazu skracanego, np.

mgr (magister), *mjr* (major), *ppłk* (podpułkownik).

UWAGI:

A. Jeśli jednak skrót ma odpowiadać innej formie niż mianownik, np. dopełniaczowi: *biskupa*, *doktora*, *numeru*, to wtedy ostatnią literą tych wyrazów nie jest *p* czy *r*, ale *a* i *u*, więc kropkę należy postawić, np.

Przeczytałam artykuł dr. Adama Kowalskiego, opublikowany w jubileuszowym nr. 50. czasopisma naszej uczelni.

Znajdziesz ten tekst w 2. nr. „Prac Filologicznych” z 2023 r.

B. Występujące w zdaniu skróty można zapisać też bez kropek, ale z dodaniem końcówek fleksyjnych: *dra*, *nrze* (tu także z obowiązkową alternacją *r* : *rz*), np.

Z zaciekawieniem przyglądał się mgrowi (lub mgr.) Śliwińskiemu.

Artykuł opublikowaliśmy w nrze (lub nr.) 5. naszego czasopisma.

C. Jeśli stosuje się skrót w liczbie mnogiej, to zapisuje się go podwójnie (ze spacją) i nie stawia się kropek, np. *mjr mjr* (majorowie), albo zapisuje się go z końcówkami fleksyjnymi: *mjrowie*, np.

W spotkaniu uczestniczyli mjrowie (lub mjr mjr) Nowak i Kowalczyk.

W przypadkach innych niż mianownik liczby mnogiej stosuje się zapisy z kropką lub z końcówkami fleksyjnymi, np.

Nie było mjrów (lub mjr. mjr.) Kowalskiego i Malinowskiego.

D. Jeśli skrót *dr* odnosi się do kobiety, to zapisuje się go bez kropki, np.

Rozmawiałam z dr Anną Nowak (skrót dr odczytuje się wtedy jako doktor).

b) w zapisie skrótów polskich jednostek monetarnych, np.

gr (grosz), *zł* (złoty);

Inaczej zapisuje się skróty obcych jednostek monetarnych, np.

kop. (kopiejka), *kor.* (korona).

c) w zapisie skrótów jednostek miar i wag, np.

a (ar), *ha* (hektar);

cm (centymetr), *m* (metr);

dag (dekagram), *g* (gram), *kg* (kilogram), *l* (litr), *t* (tona);

d) po międzynarodowych kodach walut i ich symbolach, np.

EUR, *€* (euro), *GBP*, *£* (funt brytyjski), *PLN* (złoty), *USD*, *\$* (dolar).

6.2. Skróty zapisywane z kropką

Kropkę w zapisie skrótów stosuje się, gdy:

a) skrót został utworzony przez odcięcie końcowej części wyrazu (składa się z początkowej litery lub początkowych liter skracanego wyrazu), np.

gen. (generał), *p.* (pan, pani), *por.* (porównaj), *s.* (strona, siostra, syn), *ul.* (ulica), *v.* (od łacińskich słów *vel* ‘albo’, *verte* ‘odwróć kartkę’ lub *vide* ‘zobacz, patrz’), *żeń.* (żeński).

UWAGI:

A. Większość skrótów wyrazów rodzimych tworzy się, odcinając część wyrazu tak, by ostatnia litera oznaczała spółgłoskę, np.

bl. (błogosławiony), *os.* (osiedle), *prof.* (profesor), *ryc.* (rycina), *rys.* (rysunek).

Istnieją utrwalone skróty jednoliterowe składające się z pierwszej litery oznaczającej samogłoskę, np.

a. (albo), *o.* (ojciec).

B. Istotny jest zapis ortograficzny, co oznacza, że jeśli skraca się np. wyraz *żeński*, odcinając część *ski*, to litera *ń* pozostaje w skrócie, a jeśli wyraz *osiedle*, to zachowuje się dwie pierwsze litery *os.* i nie wprowadza się litery *ś* na oznaczenie miękkiej spółgłoski. Wymowa wyrazu *osiedle* nie wpływa na postać skrótu.

C. Jeśli skrót odnosi się do formy wyrazu w liczbie mnogiej, podwaja się go, przy czym: – jeśli są to skróty jednoliterowe, to kropkę stawia się po powtórzonej literze, np.

oo. (ojcowie), *pp.* (państwo), *ss.* (siostry);

– jeśli są to skróty wieloliterowe, kropka występuje po każdym skrócie, a między nimi jest spacja, np.

bl. bl. (błogosławieni, błogosławione), *dyr. dyr.* (dyrektorzy);

Przyszli prof. prof. (profesorowie) *Nowak i Malinowski.*

D. Jeśli skrót występuje w innym przypadku niż mianownik, nie dodaje się ani końcówek fleksyjnych, ani drugiej kropki, np.

Zauważyłam błąd w 5. rys. na s. 23.

Spotkał się z przedstawicielem oo. dominikanów.

b) skrót składa się z pierwszej i środkowej litery lub środkowych liter wyrazów, np.

dr. (doktora), *kpr.* (kapral), *nr.* (numeru), por. 6.1., punkt a);

c) skrót został utworzony od wyrażenia dwuwyrazowego lub dłuższego, przy czym:

c1) jeśli wszystkie wyrazy rozpoczynają się od liter oznaczających spółgłoski, stawia się jedną kropkę na końcu skrótu, np.

cdn. (ciąg dalszy nastąpi), *ds.* (do spraw), *jw.* (jak wyżej), *śp.* (świętej pamięci). Jednak niekiedy stawia się kropkę po pierwszej literze, żeby rozróżnić podobne zapisy lub zachować zwyczaj środowiskowy, np.

br. (bieżącego roku), *b.r.* (bez roku, to znaczy bez roku wydania publikacji).

c2) jeśli drugi lub kolejny wyraz rozpoczyna się od litery oznaczającej spółgłoskę, a pierwszy wyraz od litery oznaczającej samogłoskę, stawia się jedną kropkę na końcu skrótu, np.

itd. (i tak dalej), *itp.* (i tym podobne);

c3) jeśli drugi lub kolejny wyraz rozpoczyna się od litery oznaczającej samogłoskę, kropkę stawia się po skrócie każdego wyrazu, np.

b.u. (bez uwag), *c.o.* (centralne ogrzewanie), *m.in.* (między innymi),

p.o. (pełniący/pełniąca obowiązki).

6.3. Uwagi końcowe

1. Nie stosuje się ukośnika w zapisie skrótów, np.

Czerwińsk n. Wisłą lub *nad Wisłą* (nie: *Czerwińsk n/Wisłą*);

komisja ds. migrantów lub *do spraw migrantów* (nie: *komisja d/s migrantów*);

wg (nie: *w/g*).

2. W tekstach specjalistycznych możliwe są inne skrócenia, z których część nie jest powszechnie znana, a ich zapis jest często nieskodyfikowany.

3. Część skrótów może odpowiadać różnym wyrazom, np.

s. (siostra, strona, syn);

S (rozmiar ubrania, południe, siarka).

Zapis z kropką lub bez kropki wpływa na odczytanie skrótu, np.

t (tona, czas), *t.* (tom);

v. (*vide*, *vel*, *verte*), *v* (prędkość).

4. Skróty wyrazów występujących w nazwach własnych zapisuje się następująco:

a) od małej litery, gdy wyraz skracany jest pisany małą literą, np.

ulica Jana Kochanowskiego – *ul. Jana Kochanowskiego*;

b) zwykle od wielkiej litery, gdy wyraz skracany jest pisany wielką literą, np.

Aleja Mickiewicza – *Al. Mickiewicza*;

Plac Narutowicza – *Pl. Narutowicza*,

ale małą literę stosuje się w zapisie skrótów wyrazów typu: *general*, *ojciec*, *siostra*, *brat*, *blogosławiona*, *profesor*, *święty*, występujących wewnątrz nazwy własnej, np.

Klasztor Ojców Karmelitów – Klasztor oo. Karmelitów;

Kościół Sióstr Zmartwychwstaneek – Kościół ss. Zmartwychwstaneek;

ulica Generała Stanisława Maczka – ul. gen. Stanisława Maczka;

Plac Profesora Władysława Bartoszewskiego – Pl. prof. Władysława Bartoszewskiego;

ulica Świętego Jana – ul. św. Jana;

Kościół Świętej Katarzyny – Kościół św. Katarzyny.

Małą literą zapisuje się również występujące w nazwach własnych skróty *nr* i *im.*, np.

Szkoła Podstawowa nr 36 im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie;

Miejska Przychodnia Lekarska nr 5 w Tarnowie.

5. Małą literą zapisuje się skrót *św.* występujący wewnątrz zdania, np.

Widzimy rzeźbę przedstawiającą św. Stanisława.

7. Skrótownice

Do tworzenia skrótownic wykorzystuje się:

a) pierwsze litery członów nazw, np.

MŚ (Ministerstwo Środowiska), PAN (Polska Akademia Nauk),

PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe), PUP (Powiatowy Urząd Pracy),

PW (Politechnika Warszawska), UJ (Uniwersytet Jagielloński);

b) rzadziej dłuższe części nazwy, np.

PKOl (Polski Komitet Olimpijski), PZKosz (Polski Związek Koszykówki).

Skrótownice zapisuje się bez kropek.

7.1. Szczegółowe zasady zapisu skrótownic

1. W skrótownicach pomija się:

a) łączniki lub przecinki występujące w nazwach, np.

AGH (Akademia Górniczo-Hutnicza),

PTTK (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze),

ZKJSTiL (Zakład Kultury Języka, Stylistyki Teoretycznej i Leksykologii);

b) zwykle przyimki, np.

FNP (Fundacja na rzecz Nauki Polskiej),

TOZ (Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami),

choć niekiedy one zostają i są wówczas zapisywane małą literą, np.

TOnZ (Towarzystwo Opieki nad Zabytkami),

ZBoWiD (Związek Bojowników o Wolność i Demokrację);

c) człony: *imienia, do spraw*, np.

UAM (Uniwersytet imienia Adama Mickiewicza),

USKiOR (Urząd do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych),

BON UW (Biuro do spraw Osób z Niepełnosprawnościami Uniwersytetu Warszawskiego);

d) czasami spójniki, np.

ZAKR (Związek Autorów i Kompozytorów Rozrywkowych),

choć częściej one zostają i są zapisywane małą literą, np.

IMiD (Instytut Matki i Dziecka),

PGNiG (Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo),

ZAiKS (też *Zaiks* – Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych).

2. W skrótowcach z dwuznaków *sz, cz, dz, dż, dź, rz* i trójznaku *dzi* pozostawia się tylko pierwszą literę, a więc *s, c, d, r*, np.

KSAP (Krajowa Szkoła Administracji Publicznej),

US (Uniwersytet Szczeciński),

PCK (Polski Czerwony Krzyż),

MDM (Marszałkowska Dzielnica Mieszkaniowa),

FUD (Fabryka Urządzeń Dźwigowych),

RP (Rzeczpospolita Polska),

choć notowane są wyjątki, np.

DSzW (Dzielnicowy Sztab Wojskowy),

WSzW (Wojewódzki Sztab Wojskowy), ale: WSW (Wojskowa Służba Wewnętrzna).

DzU RP albo *Dz.U. RP* (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej).

3. Dwuznak *ch* pozostaje w skrótowcach, np.

BCh (Bataliony Chłopskie),

ChAT albo *Chat* (Chrześcijańska Akademia Teologiczna).

4. Jeśli skrótowiec jest odmienny i kończy się w wymowie na spółgłoskę:

a) twardą (np. *PAN, UMCS, WSiP, MKOl, PZKosz*) – końcówki fleksyjne oddziela się łącznikiem, np.

PAN-u, (z) PAN-em;

UMCS-u, UMCS-owi;

WSiP-u, (ze) WSiP-em;

MKOl-u, (z) MKOl-em;

PZKosz-a, (z) PZKosz-em;

b) miękką występującą przed końcówką fleksyjną – stosuje się zapis z literą *i* po łączniku, np.

(o) PAN-ie, (o) UMCS-ie, (o) WSiP-ie;

c) wymieniającą się na głoski zapisywane jako *rz, dzi* – łącznik rozdziela dwuznak i trójznak: *r-z, d-zi*, np.

(o) PGR-ze, (o) IMiD-zie, (o) ZBoWiD-zie;

d) zapisaną jako litery *j* lub *z, ż*, np. *PTJ* (Polskie Towarzystwo Językoznawcze), *UJ* (Uniwersytet Jagielloński), *ONZ* (Organizacja Narodów Zjednoczonych), *BGŻ* (Bank Gospodarki Żywnościowej), czytane w skrótowcach jako litery *jot, zet* i *żet*, to pisownia jest następująca:

PTJ-otu, UJ-otu, ONZ-et, BGŻ-et;

(z) PTJ-otem, (z) UJ-otem, (z) ONZ-etem, (z) BGŻ-etem;

e) zapisaną jako litera *t*, np. *NOT* (Naczelna Organizacja Techniczna), *WOT* (Wojska Obrony Terytorialnej), lub *l*, np. *KMŁ* (Komunikacja Miejska Łomianki), to pisownia jest następująca:

e1) z łącznikiem przed końcówką fleksyjną, gdy nie ma oboczności *t* do *ć* (pisanej *ci*), *l* do *ł*, np.

NOT-u, NOT-owi;

WOT-u, (z) WOT-em;

KMŁ-u, (z) KMŁ-em;

e2) bez łącznika i tylko z pierwszą literą wielką, gdy występuje oboczność *t* do *ć* (*ci*), *l* do *ł*, co zachodzi w miejscowniku liczby pojedynczej, np.

(o) Nocie, (o) Wocie;

e3) jeśli jest to mała litera *t*, np. *PZMot*, to zapisuje się końcówki po łączniku, np.

PZMot-u, (z) PZMot-em,

ale w miejscowniku liczby pojedynczej bez łącznika, np.

(o) PZMocie.

5. Jeśli skrótowiec jest odmienny i kończy się na *A*, np. *EFTA, FAMA*, można go zapisać:

a) z zachowaniem większości wielkich liter, np.

EFT-y, EFT-ę;

FAM-y, FAM-ę, (o) FAM-ie;

b) z zachowaniem tylko pierwszej wielkiej litery i bez łącznika, np.

Efty, Famy;

c) gdy dochodzi do oboczności *t : ć* (*ci*) – z zachowaniem tylko pierwszej wielkiej litery i bez łącznika, np.

(o) *Efcie*.

7.2. Wyrazy pochodne tworzone od skrótowców

Wyrazy pochodne tworzone od skrótowców, np. nazwy członków organizacji, stowarzyszeń, partii politycznych oraz przymiotniki, można zapisywać na dwa sposoby:

a) z łącznikiem, np.

PSL-owiec, PSL-owski, TOPR-owiec, TOPR-owski;

b) bez łącznika, np.

peeselowiec, peeselowski, toprowiec, toprowski.

8. Wielkie i małe litery

8.1. Wielka litera

Wielką literę stosuje się ze względów:

- a) składniowych;
- b) znaczeniowych;
- c) uczuciowych i grzecznościowych;
- d) stylistycznych.

8.1.1. Użycie wielkiej litery ze względów składniowych

Wielką literą oznacza się pierwszy wyraz w zdaniu. Stosuje się ją zawsze po kropce, a także po znaku zapytania, wykrzykniku i wielokropku, jeśli znaki te kończą zdanie, np.

Czy warto studiować? Wiele argumentów przemawia za.

Zbieraj się szybko! Jesteśmy już spóźnieni.

Lubię Martę, ale z drugiej strony... Nie jestem pewien.

8.1.2. Użycie wielkiej litery ze względów znaczeniowych

Wielką literą zapisuje się nazwy własne, a więc takie wyrażenia, które zostały nadane jakiemuś obiektowi w celu jego indywidualnego nazwania, wyróżnienia i odróżnienia od innych, podobnych. W wielowyrazowych nazwach własnych wszystkie wyrazy, z wyjątkiem wewnętrznych spójników, przyimków i wyrazów pomocniczych (np. *imienia, do spraw, ku czci, na rzecz*), zapisuje się wielkimi literami. Odstępstwa od tej zasady podano niżej w przepisach szczegółowych.

Wielką literą pisze się:

1. Imiona i nazwiska osób realnych i postaci fikcyjnych, bogów, istot mitologicznych, innych istot wyróżnionych nazwą własną, np.

Adam, Julia, Kowalska, Nowak;

Kazimierz Nowakowski, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Zbigniew Religa;

Cezary Baryka, Ryszard Ochódzki;

Afrodyta, Zeus, Perkun, Światowid, Chimera;

Guliwer, Pinokio, Godzilla, Pikachu;

Królowna Śnieżka, Kaczor Donald, Smok Wawelski.

Tak samo zapisuje się wyrażenia metaforyczne odnoszone zwyczajowo do konkretnych osób, np.

Mały Kapral (= Napoleon Bonaparte);

Żelazny Kanclerz (= Otto von Bismarck);

Księżę Apostołów (= Święty Piotr).

2. Przydomki, pseudonimy, przezwiska, np.

Chrobry, Łokietek, Jan bez Ziemi;

Boy, Witkacy;

Szybki Lopez, Okularnik.

3. Nazwy osób utworzone od nazw geograficznych i nazw jednostek administracyjnych (państw, regionów, krain, obszarów geograficznych, prowincji itp., miast, ich dzielnic, osiedli i wsi), np.

Meksykanin (1. 'mieszkaniec miasta Meksyk'; 2. 'obywatel Meksyku');

Rzymianin (1. 'mieszkaniec Rzymu'; 2. 'obywatel starożytnego państwa rzymskiego');

Sądeczanin (1. 'mieszkaniec Nowego Sącza'; 2. 'mieszkaniec Sądecczyzny');

Ślązak, Ślązaczka, Wielkopolanin, Małopolanin;

Bawarczyk, Bawarka, Korsykanin, Korsykanka;

Warszawianin, Warszawiak, Krakowianin, Krakowiak, Krakus;

Ochocianka, Mokotowianin, Nowohucianin, Zatorzanin (od: Zatorze), *Niebuszewianka* (od: Niebuszewo – dzielnica Szczecina), *Chochołowianin;*

Kresowianin (od: Kresy Wschodnie), *Zaolzianin* (od: Zaolzie).

4. Nazwy osób ze względu na przynależność etniczną, np.

Kreol, Masaj, Metys, Papuas, Słowianin, Żyd.

UWAGA: Nieoficjalne (lekceważące, żartobliwe, potoczne) nazwy etniczne można zapisywać małą lub wielką literą, np.

angol albo *Angol*, *jugol* albo *Jugol*, *kitajec* albo *Kitajec*, *makaroniarz* albo *Makaroniarz*,
szkop albo *Szkop*, *żabojad* albo *Żabojad*.

5. Nazwy własne zwierząt, np.

Burek, *Łaciata*, *Pimpuś*, *Puszek*.

6. Nazwy dynastyczne, np.

Jagiellonowie, *Karolingowie*, *Tudorowie*.

7. Nazwy świąt i dni świątecznych, np.

Nowy Rok, *Boże Narodzenie*, *Wielkanoc*, *Wszystkich Świętych*, *Zaduszki*;
Narodowe Święto Niepodległości, *Święto Narodowe Trzeciego Maja*;
Dzień Nauczyciela, *Dzień Pracownika Publicznych Służb Zatrudnienia*;
Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego.

Wielką literą pisze się także nazwy świąt dawnych i starożytnych, np.

Afrodyzje, *Dionizje*, *Lemuria*, *Saturnalia*.

8. Nazwy imprez, konkursów, akcji społecznych, operacji wojskowych, policyjnych itp., np.

Igrzyska XXV Olimpiady, *Turniej Czterech Skoczni*, *Wielka Pardubicka*;
XI Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina, *Międzynarodowy
Festiwal Folkloru Ziem Górskich*, *Ogólnopolski Konkurs Ortograficzny „Dyktando”*;
Cała Polska Czyta Dzieciom, *Marsz Niepodległości*, *Parada Równości*;
Światowy Dzień Młodzieży, *Świąteczna Paczka*, *Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy*;
Pustynna Burza, *Orle Pióro*, *Znicz*.

9. W tytułach i podtytułach gazet, czasopism i cykli wydawniczych oraz w nazwach wydawnictw seryjnych wielką literą pisze się wszystkie wyrazy (z wyjątkiem przyimków i spójników występujących wewnątrz tytułów), np.

Gazeta Wyborcza, *Życie Warszawy*;
Kobieta i Życie, *Książki. Magazyn do Czytania*, *Listy z Teatru*, *Literatura na Świecie*;
Państwo i Prawo, *Polityka*, *Tygodnik Powszechny*, *Zwierciadło*;
Biblioteka Arcydzieł Literatury Polskiej, *Biblioteka Klasyków Filozofii*;
A To Polska Właśnie, *Dookoła Świata*.

10. W tytułach utworów literackich i naukowych, rozdziałów, dzieł sztuki, zabytków językowych, odezw, deklaracji, aktów prawnych wielką literą pisze się pierwszy wyraz (a także wyrazy, w których użycie wielkiej litery wynika z innych przepisów, takie jak nazwy osób, nazwy geograficzne), np.

Biblia, Koran, Imię róży, Ziemia obiecana, Historia języka polskiego, Podstawy teorii obwodów, Przewodnik po prawie karnym, Wielka encyklopedia tatrzańska, Wielki słownik języka polskiego;

Powrót taty, Stepy akemańskie, Oda do młodości, Polały się łzy..., Rozmowa z piramidami, Sokrates tańczący, O mej poezji, Pan Tadeusz, Msza za miasto Arras; Rota, Mazur kajdaniarski, Marsylianka, W żłobie leży..., Niech żyje bal, Takie tango, Nie pytaj o Polskę;

Ojciec chrzestny, Sami swoi;

Dziewczyna z perłą, Hołd pruski, Ostatnia wieczerza, Stworzenie świata (tytuły obrazów); Psalterz floriański, Psalterz puławski;

Deklaracja praw dziecka, Karta nauczyciela, Kodeks cywilny, Kodeks pracy, Konstytucja 3 maja, Statut wiślicki, Uniwersał połaniecki, Ustawa o języku polskim, Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

WYJĄTKI: Tradycyjnie wielką literą pisze się wszystkie człony w tytułach:

Wielka Karta Wolności albo Magna Charta Libertatum;

Stary Testament, Nowy Testament, Pismo Święte, Biblia Tysiąclecia,

a także w tytułach ksiąg biblijnych, np.

Dzieje Apostolskie, Księga Liczb, Księga Powtórzonego Prawa, Księga Psalmów.

UWAGA: W tytułach utworów muzycznych pierwszy wyraz, który jest nazwą gatunkową utworu, można zapisywać małą lub wielką literą, np.

nokturn Es-dur albo Nokturn Es-dur;

symfonia Pastoralna albo Symfonia Pastoralna;

IX symfonia Beethovena albo IX Symfonia Beethovena.

11. Wielowyrazowe tytuły cyklicznych programów telewizyjnych, radiowych i internetowych można zapisywać na dwa sposoby – wielką literą pisze się tylko pierwszy wyraz albo wielką literą zapisuje się wszystkie wyrazy (oprócz spójników i przyimków wewnątrz tytułu), np.

Kuchenne rewolucje albo Kuchenne Rewolucje;

Szkło kontaktowe albo Szkło Kontaktowe;

Taniec z gwiazdami albo Taniec z Gwiazdami;

Onet rano albo Onet Rano;

Lekko stronniczy albo Lekko Stronniczy (kanał w serwisie społecznościowym);

Dorwać bestię albo Dorwać Bestię (podcast).

W nazwach programów niecyklicznych wielką literą zapisuje się tylko pierwszy wyraz, np.

Szpital na wojnie, Blog zza krat, Wegański schabowy.

12. Nazwy firm, marek i modeli wyrobów przemysłowych, a także pojedynczych egzemplarzy tych wyrobów, np.

*Cyfrowy Polsat, KGHM Polska Miedź, Polskie Koleje Państwowe;
Apple, Cropp, Honda, Reserved;
telefon marki Nokia, ale również: do rozmów telefonicznych używał starej Nokii;
samochód Mazda, ale również: na parkingu stały Mazdy, Fiaty i dwie Toyoty Avensis;
wypiłem dwie Cisowianki;
palił Carmeny i Marlboro.*

UWAGA: Nazwy marek, modeli i produktów użyte w znaczeniu rodzajowym (tj. przeniesionym na wszystkie produkty danego typu, niezależnie od producenta) zapisuje się małą literą, np.

nosić adidasy (= buty sportowe), kupować pampersy (= pieluszki jednorazowe).

13. Nazwy obiektów astronomicznych, np.

*Słońce, Gwiazda Polarna, Wega, Wielka Niedźwiedzica, Wenus, Saturn, Księżyc,
Droga Mleczna, Galaktyka Andromedy, Wielki Obłok Magellana, Leonidy, Perseidy,
Kometa Halleya, Kometa Enckego.*

UWAGA: Nazwy *Wszechświat/wszechświat, Kosmos/kosmos, Galaktyka/galaktyka* mogą być zapisywane małą lub wielką literą.

14. Nazwy własne państw, regionów, prowincji, stanów, miast, osiedli, wsi, przysiółków itp., np.

*Boliwia, Polska, Rzeczpospolita Polska, Stany Zjednoczone Ameryki, Szwajcaria;
Królestwo Kongresowe, Księstwo Warszawskie, Wielkie Księstwo Poznańskie;
Dolny Śląsk, Górny Śląsk, Flandria;
Quebec, Teksas;
Brynów, Chochółów, Łyse, Nowe Miasto Lubawskie, Nowy Targ, Przemyśl, Szczecin;
Podlesie, Zarzecze;
Krakowskie, Miechowskie, Poznańskie;
Sandomierszczyzna, Żywiecczyzna.*

Podobnie pisze się wyrazy pospolite używane w znaczeniu nazwy własnej oraz zwyczajowe określenia państw lub miast, np.

*Korona (= Polska);
Kraj Kwitnącej Wiśni, Kraj Wschodzącego Słońca (= Japonia);
Państwo Środka (= Chiny);
Trójmiasto (= Gdańsk, Sopot i Gdynia);
Wieczne Miasto (= Rzym);*

Wietrzne Miasto (= Chicago).

15. Jednowyrazowe i wielowyrazowe nazwy geograficzne, np.

Tatry, Cieśnina Hudsona, Czarny Staw pod Rysami, Dolina Nilu, Góra Kościuszki, Góry Świętokrzyskie, Jezioro Genewskie, Morze Bałtyckie, Morskie Oko, Nowa Gwinea, Pustynia Libijska, Rzeką Świętego Wawrzyńca, Wielki Kocioł Śnieżny, Wyżyna Śląska, Zatoka Genueska.

UWAGI:

A. Jeśli wyrazy: *cieśnina, góra, jaskinia, jezioro, kanał, morze, nizina, półwysep, przełęcz, przesmyk, przylądek, pustynia, wyspa, wyżyna, zatoka* itp. poprzedzają nazwę będącą rzeczownikiem w mianowniku, pisane są one małymi literami jako określenia gatunkowe niewchodzące w skład nazwy, np.

cieśnina Bosfor, góra Athos, góry Czin, jezioro Śniardwy, morze Bałtyk, półwysep Hel, przełęcz Brenner, przylądek Horn, pustynia Negew, wyspa Uznam, wyżyna Dekan, zatoka Athos.

B. W wielowyrazowych nazwach geograficznych przymiotniki: *wschodni, zachodni, północny, południowy* pisze się wielką literą, jeśli są integralną częścią nazw, np.

Beskidy Wschodnie, Europa Zachodnia, Morze Północne, Przylądek Północny, Republika Południowej Afryki, Tatry Zachodnie, Wyspa Południowa, Zachodni Brzeg (Jordanu), Ziemia Północna.

C. Jeśli przymiotniki *wschodni, zachodni, północny, południowy* nie są integralną częścią nazw, a są jedynie pospolitymi nazwami stron świata, zapisuje się je małymi literami, np.

zwiedziłem zachodnią Europę (= zachodnią część Europy);

Nad Polskę północną przesuwają się już znaną Skandynawię.

D. Wielką literą mogą być też zapisywane nazwy obszarów geograficzno-kulturowych, np.

Wschód (= Azja lub kraje dawnego bloku komunistycznego);

Zachód (= kraje zachodniej Europy i Ameryki Północnej);

Bliski Wschód, Daleki Wschód.

16. W nazwach obiektów przestrzeni publicznej wszystkie wyrazy (oprócz wewnętrznych przyimków i spójników oraz wyrażenia typu *imienia*) zapisuje się wielką literą. Stojący na początku nazwy wyraz określający rodzaj obiektu, np.: *aleja, brama, bulwar, cmentarz, kościół, klasztor, molo, most, osiedle, pałac, park, plac, pomnik, rondo, skwer, willa, zamek*, traktuje się jako część nazwy własnej i pisze się wielką literą, np.

Aleja Marszałka Józefa Piłsudskiego, Aleja Róż, Aleje Jerozolimskie;

Brama Floriańska, Brama Warszawska, Wysoka Brama;
Cmentarz Centralny, Cmentarz Łyczakowski, Cmentarz Rakowicki;
Kopiec Kościuszki, Kopiec Wandy;
Kościół Mariacki, Świątynia Opatrzności Bożej;
Most Poniatowskiego, Rondo im. Kresowiaków;
Pałac pod Baranami, Pałac Staszica, Willa pod Sową;
Ogród Saski, Park im. Janusza Kusocińskiego, Park Kościuszki;
Plac na Rozdrożu, Plac Trzech Krzyży, Plac Zbawiciela;
Pomnik Ofiar Getta, Pomnik Poległym i Pomordowanym na Wschodzie;
Stadion Narodowy, Stadion Śląski;
Zamek Książ, Zamek Książąt Pomorskich, Zamek Ujazdowski.

UWAGA: Wyjątkowo utrzymuje się pisownię małą literą wyrazu *ulica*, np.

ulica Józefa Piłsudskiego, ulica Marii Konopnickiej, ulica 3 Maja, ulica Bitwy Warszawskiej 1920 r.

Gdy elementem nazwy występującym po członie *ulica* jest przyimek lub spójnik, zapisuje się go wielką literą, np.

ulica Przy Bazarntarni, ulica Na Błonie, ulica Do Przystani.

Na temat stosowania wielkiej lub małej litery w skrótach zob. 6.3., punkt 4.

17. W nazwach lokali usługowych i gastronomicznych oraz instytucji kultury wszystkie wyrazy (oprócz wewnętrznych przyimków i spójników oraz wyrażen typu *imienia*) zapisuje się wielką literą. Wyrazy typu: *apteka, bar, hotel, kawiarnia, kino, pizzeria, restauracja, teatr, zajazd* traktuje się jako część nazwy własnej i pisze się wielką literą, np.

Apteka pod Orłem, Bar Flisak, Bar Rodzynek, Bar Staromiejski, Hotel Campanile, Hotel pod Różą, Hotel Zamkowy, Kawiarnia Literacka, Karczma Słupska, Kino Charlie, Księgarnia Naukowa, Kwaciarnia Flora, Pierogarnia Krakowiacy, Pizzeria Napoli, Restauracja pod Żaglami, Restauracja Veganic, Restauracja Sielanka, Teatr Rozmaitości, Teatr Wielki, Trattoria Santa Lucia, Winiarnia Bachus, Zajazd u Kmicica.

UWAGA: Jeśli wyrazy typu: *apteka, bar, hotel, kawiarnia, restauracja, zajazd* uznaje się za określenia rodzajowe, poprzedzające właściwą nazwę, wówczas można je zapisywać małą literą, np.

apteka Pod Orłem, bar Flisak, kino Charlie, zajazd U Kmicica.

O możliwości używania cudzysłowu w tych nazwach por. rozdz. 20, p. 3.

18. W nazwach własnych urzędów, władz, instytucji, szkół, uczelni, organizacji, wspólnot wyznaniowych, towarzystw, zespołów muzycznych, artystycznych i sportowych wszystkie

wyrazy (oprócz wewnętrznych przyimków i spójników oraz wyrażen typu: *imienia, pod wezwaniem, na rzecz, do spraw, numer, przeciwko*) zapisuje się wielką literą, np.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Trybunał Konstytucyjny, Urząd Rady Ministrów;
Kancelaria Prezydenta, Ministerstwo Spraw Zagranicznych;
Sąd Rejonowy w Przasnyszu;
Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Warszawie, Szkoła Podstawowa nr 105 w Warszawie;
Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Jagielloński;
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk;
Specjalistyczny Szpital Wojewódzki w Ciechanowie, Szpital Powiatowy w Sochaczewie;
Młodzieżowy Dom Kultury im. Andrzeja Bursy;
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne;
Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Polski Narodowy Kościół Katolicki;
Klub Inteligencji Katolickiej, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego;
Komisja Episkopatu Polski do spraw Dialogu z Judaizmem;
Kongregacja Panien Benedyktynek w Polsce pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny;
Budka Suflera, Elektryczne Gitary, Jazz Band Ball Orchestra;
Mali Gorzowiaczy (zespół taneczny), Zespół Pieśni i Tańca Kortowo;
Legia Warszawa, Widzew Łódź.

19. W nazwach orderów, medali, odznaczeń, nagród i tytułów honorowych wszystkie wyrazy (oprócz przyimków i spójników oraz wyrażen typu *imienia*) zapisuje się wielką literą, np.

Brązowy Krzyż Zasługi, Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Order Legii Honorowej, Order Orła Białego, Order św. Stanisława (albo Order Świętego Stanisława), Order Wojenny Virtuti Militari;
Literacka Nagroda Europy Środkowej Angelus, Nagroda Kioto, Nagroda Literacka Gdynia, Nagroda Nobla, Nagroda Pulitzera, Nagroda Rektora za Wybitne Osiągnięcia Naukowe, Nagroda Wielkiego Kalibru, Nagroda im. Kazimierza Iłakowiczówny;
Ambasador Polszczyzny, Honorowy Obywatel Miasta Krakowa, Mistrz Mowy Polskiej.

UWAGA: Jeśli twórcy nagrody bądź odznaczenia nie umieścili w ich nazwie wyrazów *nagroda, medal, odznaka*, tj. potraktowali je jak określenia rodzajowe, wyrazy te można zapisać małą literą, np.

nagroda Paszport Polityki, nagroda Polskie Noble, nagroda Skrzydła Ikara, medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, odznaka Strażak Wzorowy.

8.1.3. Użycie wielkiej litery ze względów uczuciowych i grzecznościowych

Dopuszcza się użycie wielkiej litery ze względów uczuciowych i grzecznościowych, które jest zawsze wynikiem indywidualnej decyzji osoby piszącej.

1. Wielką literą można zapisać wyrazy oznaczające osoby, do których się zwracamy, oraz inne osoby, które chcemy wyróżnić ze względów uczuciowych lub grzecznościowych, np.

Szanowny Panie, dziękuję za odpowiedź.

Zapraszam na uroczystość Pana Przewodniczącego wraz z Małżonką.

Proszę to przekazać Pańskiej Matce.

2. Można w ten sposób wyróżnić osoby, idee, wartości lub wydarzenia historyczne, które osoba pisząca obdarza pozytywnym uczuciem, np.

Poeta, Mistrz;

Ojczyzna, Miasto;

Honor, Wiara;

Legiony, Powstanie Warszawskie.

3. Ze względów uczuciowych i grzecznościowych lub w odniesieniu do konkretnej instytucji można także pisać wielką literą takie wyrazy, jak: *Rada, Sąd, Uczelnia, Uniwersytet, Urząd, Zarząd*, np.

postanowienia Rady mają moc przepisów obowiązujących;

w opinii Sądu...;

na terenie Uczelni obowiązuje zakaz palenia;

największą miłością profesora był Uniwersytet;

wszystkie decyzje podjęte przez Zarząd tracą moc.

8.1.4. Użycie wielkiej litery ze względów stylistycznych

Ze względów stylistycznych w utworach poetyckich wielką literą można zapisywać pierwszy wyraz w nowej linii, np.

Litwo, Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie;

Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,

Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie

Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.

(A. Mickiewicz)

W podobny sposób można wyróżniać wyrazy na plakatach, szyldach, reklamach i innych nośnikach informacyjnych.

8.2. Mała litera

Małą literą zapisuje się wyrazy pospolite, czyli niebędące nazwami własnymi.

Za wyrazy pospolite należy uznać m.in.:

1. Nazwy dni tygodnia, miesięcy, okresów kalendarzowych, epok, prądów kulturalnych i artystycznych, np.

wtorek, czerwiec, karnawał, wielki post, jesień, adwent, ramadan, średniowiecze, romantyzm.

UWAGI:

A) Dopuszcza się zapis nazw okresów, epok i prądów wielką literą, np.

Średniowiecze, Barok, Romantyzm.

B) Zwyczajowo zapisuje się wielką literą nazwy epok, prądów kulturalnych i artystycznych, które oznaczają także grupę osób z nimi związaną, np.

Młoda Polska, Młode Czechy.

2. Nazwy wydarzeń historycznych, aktów dziejowych itp., np.

bitwa pod Grunwaldem, hołd pruski, katastrofa smoleńska, pokój tylżycki, powstanie warszawskie, umowa jałtańska, wojna trzynastoletnia, zbrodnia katyńska.

3. Rzeczowniki utworzone od nazw własnych, innych niż nazwy geograficzne i nazwy jednostek administracyjnych (por. 8.1.2. p.3), np.

dąbrowszczacy, kościuszkowiec, piłsudczyk, stachanowiec, skamandryta;

tomizm, towianizm;

judasz ‘zdrajca’, kopciuszek ‘ktoś biedny, lekceważony’, ksantypa ‘kobieta złośliwa’;

alzheimer ‘choroba’, sajgon ‘bałagan, zamieszanie’.

4. Przymiotniki utworzone od nazw własnych, np.

warszawska ulica, wiślańskie plaże, polskie góry, walc angielski;

dramat szekspirowski, epoka zygmuntońska, koncert chopinowski;

koncepcja kartezjańska, dialogi platońskie, filozofia sokratejska, mowy cycerońskie.

UWAGA: Przymiotniki utworzone od imion (rzadziej od nazwisk) zakończone na -owy, -in/-yn, -ów mogą być zapisywane małą lub wielką literą, np.

poezja miłoszowa lub poezja Miłoszowa;

judaszowe srebrniki lub Judaszowe srebrniki;

zosina lalka lub Zosina lalka;

jacków dom lub *Jacków dom*.

5. Nazwy członków i członkiń zgromadzeń zakonnych, grup wyznaniowych i religijnych, np.

dominikanin, jezuita, karmelitanka, szarytka;

buddysta, chrześcijanin, hinduista, muzułmanka.

6. Nazwy tańców, obrzędów, rytuałów, zabaw i zwyczajów, np.

kujawiak, samba;

dożynki, noc kupały, oczepiny;

andrzejki, katarzynki, mikołajki, sylwester, walentynki.

7. Nazwy nabożeństw i modlitw, np.

gorzkie żale, msza święta, nieszpory, pasterka, rezurekcja;

kadisz, salat.

8. Określenia godności i zwyczajowe tytuły osób, np.

ambasador, ksiądz arcybiskup, marszałek sejmu, minister, prezydent;

wojewoda podlaski, starosta gnieźnieński.

UWAGA: W tekstach aktów prawnych pisze się te wyrazy wielką literą, jeśli oznaczają urząd lub organ władzy, a nie odnoszą się do konkretnej osoby na danym stanowisku, np.

Ustawę podpisuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w terminie 14 dni.

Kandydata na Prezesa Rady Ministrów wskazuje Prezydent.

Do zadań Burmistrza należy [...] gospodarowanie mieniem komunalnym.

9. Wyrazy nazywające różne typy urzędów, instytucji, zakładów, np. *bank, szkoła, uniwersytet* (por. 8.1.2., punkt 18. i 8.1.3., punkt 3.).

10. Małą literą zapisuje się także nazwy województw, powiatów i innych jednostek administracyjnych współczesnych lub historycznych, np.

województwo mazowieckie, województwo śląskie, województwo warmińsko-mazurskie;

powiat krakowski, powiat olsztyński;

ziemia wieluńska;

diecezja łomżyńska, parafia tuchowska.

9. Transkrypcja i transliteracja alfabetów nielacińskich na język polski

9.1. Objaśnienie pojęć

1. Aby w tekście pisanym w języku polskim oddać litery lub głoski języka, którego użytkownicy posługują się alfabetem innym niż łaciński (np. arabskim, hebrajskim, rosyjskim), należy dokonać ich transliteracji lub transkrypcji.

2. Transliteracja to zastępowanie znaków określonego alfabetu znakami innego alfabetu. W tym systemie każdej literze danego alfabetu odpowiada konkretna litera alfabetu łacińskiego. Transliteracja jest zabiegiem odwracalnym – na podstawie tekstu po transliteracji można odtworzyć tekst oryginalny.

3. Transkrypcja to przybliżone oddanie głosek oznaczanych w piśmie za pomocą określonego alfabetu znakami innego alfabetu. Nie jest to zabieg odwracalny.

9.2. Aktualne źródła zasad lub systemy transliteracji i transkrypcji

1. Reguły transliteracji języków mniejszości narodowych i etnicznych (białoruskiej, łemkowskiej, ormiańskiej, rosyjskiej, ukraińskiej i żydowskiej) zostały określone w dokumentach rządowych – w *Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* oraz w *Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński*.

2. Tłumacze przysięgli, zgodnie z *Ustawą z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego*, dokonując tłumaczeń imion i nazwisk z języków nieposługujących się alfabetem łacińskim lub posługujących się innym systemem pisma, wykonują transliterację lub transkrypcję tych imion i nazwisk na podstawie dokumentów podróży lub ich kopii, a w wypadku braku tych dokumentów przyjmują reguły pisowni obowiązujące w kraju, w którym został sporządzony tłumaczony dokument.

3. Zasady transliteracji znaków cyrylickich, greckich, hebrajskich i jidysz na znaki łacińskie reguluje Polski Komitet Normalizacyjny (PNK), odpowiedzialny za opracowywanie Polskich Norm (PN). Komitet wprowadza własne normy oraz implementuje normy Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej (ISO). Dotychczas w zakresie transliteracji ustanowiono następujące normy:

PN-ISO 9:2000P	<i>Transliteracja znaków cyrylickich na znaki łacińskie. Języki słowiańskie i niesłowiańskie;</i>
PN-ISO 259:2009P	<i>Transliteracja znaków hebrajskich na znaki łacińskie;</i>
PN-ISO 259-2:2009P	<i>Transliteracja znaków hebrajskich na znaki łacińskie. Część 2;</i>
PN-ISO 843:1999P	<i>Konwersja znaków greckich na znaki łacińskie;</i>
PN-N-01212:1974P	<i>Transliteracja pisma jidysz (wycofana w roku 2016).</i>

4. Wykazy polskich nazw obiektów geograficznych położonych poza granicami Polski, nazw państw i terytoriów niesamodzielnych oraz zasady latynizacji nazw geograficznych

poszczególnych języków, których użytkownicy posługują się alfabetami innymi niż łaciński, sporządza i publikuje Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej (KSNG). Dla języków, dla których KSNG dotychczas nie opracowała i nie przyjęła zasad latynizacji, stosuje się określone normy ISO lub inne systemy, zalecane przez ONZ lub poszczególne państwa.

5. Poszczególne środowiska naukowe, wydawnictwa czy organizacje stosują określone systemy transliteracji i transkrypcji (np. zgodne z normami ISO, zalecane przez ONZ czy przyjęte przez państwa, w których dany język jest językiem urzędowym). Przykładowo:

a) do zapisu dźwięków standardowego języka mandaryńskiego stosuje się zwykle transkrypcję *hanyu pinyin*;

b) do transkrypcji języka japońskiego stosuje się transkrypcję *kunrei-shiki*, przyjętą przez ISO, ale różne organizacje zalecają też transkrypcję Hepburna;

c) do transkrypcji języka arabskiego wykorzystywany jest międzynarodowy system ISO, ale rozpowszechniona jest też tzw. polska transkrypcja uproszczona, dotychczas oficjalnie nieskodyfikowana.

6. Zasady transkrypcji z języków białoruskiego, bułgarskiego, greckiego, rosyjskiego i ukraińskiego regulują uchwały Komitetu Językoznawczego PAN z dnia 20 stycznia 1956 roku, ale często stoją one w sprzeczności z praktyką oraz normami ustalonymi dla różnych rodzajów działalności.

10. Adaptacja ortograficzna i pisownia obcojęzycznych nazw własnych

10.1. Adaptacja ortograficzna nazw własnych występujących w językach posługujących się alfabetami cyryliczowymi

1. Powszechnie znane i dawno spolszczone nazwy zapisuje się w utrwalonej postaci, np.

Новгород – *Nowogród*,

Иркутск – *Irkuck*,

Харків – *Charków*,

Златни пясъци – *Złote Piaski*.

10.1.1. Nazwiska rosyjskie

1. Zakończenia nazwisk na -ский, -цкий, -ий, -ый zapisuje się przez -ski, -cki, -i, -y. Nazwiska te odmienia się jak nazwiska polskie, np.

Паустовский – *Paustowski, Paustowskiego, Paustowskiemu, (o) Paustowskim*;

Белецкий – *Bielecki, Bieleckiego, Bieleckiemu, (o) Bieleckim*;

Долгорукий – *Dołgoruki, Dołgorukiego, Dołgorukiemu, (o) Dołgorukim*;

Горький – *Gorki, Gorkiego, Gorkiemu, (o) Gorkim*;

Белый – *Bieły, Bielego, Bielemu, (o) Biełym*.

2. Zakończenia -ской, -цкой zmienia się na -skoj, -ckoj albo na -ski, -cki. Nazwiska te odmienia się jak przymiotniki, np.

Щербатской – *Szczerbatskiej (albo Szczerbatski), Szczerbatskiego, Szczerbatskiemu, (o) Szczerbatskim*;

Трубецкой – *Trubieckoj (albo Trubiecki), Trubieckiego, Trubieckiemu, (o) Trubieckim*.

3. Zakończenia -инский, -инская zmienia się na -inski, -inska. Nazwiska te odmienia się jak nazwiska polskie, np.

Белинский – *Bielinski, Bielinskiego, Bielinskiemu, (z) Bielinskim*;

Липинская – *Lipinska, Lipinskiej, (z) Lipinską, (o) Lipinskiej*.

10.1.2. Nazwiska ukraińskie

1. Nazwiska zakończone na -ий, -ський, -цький mogą otrzymywać polskie zakończenia: -y, -ski, -cki. Nazwiska te odmienia się tak samo, jak odpowiednie nazwiska polskie, np.

Мирний – *Myrny, Myrnego, Myrnemu, (o) Myrnym*;

Зеленський – *Zelenski, Zelenskiego, Zelenskiemu, (o) Zelenskim*;

Могилянський – *Mohylnycki, Mohylnyckiego, Mohylnyckiemu, (o) Mohylnyckim*.

2. Zakończenie -ич pisze się w formie -ycz, np.

Шашкевич – *Szaszkewycz*.

10.1.3. Nazwiska białoruskie

Nazwiska kobiet o zakończeniu -цкая, -ская przybierają zakończenie -cka, -ska i odmieniają się podobnie jak nazwiska polskie o identycznym zakończeniu, np.

Уліцкая – *Ulicka, Ulickiej, Ulicką*;

Дольская – *Dolska, Dolskiej, Dolską*.

10.2. Pisownia nazwisk występujących w nowożytnych językach stosujących alfabet łaciński

10.2.1. Pisownia nazwisk francuskich i angielskich

1. Nazwiska angielskie i francuskie zapisuje się według oryginalnej pisowni, np.

Potter, Smith, de Gaulle.

UWAGA: Niektóre nazwiska mają tradycyjnie utrwaloną pisownię polską, ale można je też zapisywać w oryginalnej formie, np.

Szekspir albo Shakespeare, Waszyngton albo Washington, Szopen albo Chopin.

2. Nazwiska zakończone w piśmie na spółgłoskę lub na -y po samogłosce otrzymują końcówki polskie bez apostrofu, np.

Diderot – Diderota, Diderotowi, (z) Diderotem, (o) Diderocie;

Spencer – Spencera, Spencerowi, (ze) Spencerem, (o) Spencerze;

Macaulay – Macaulaya, Macaulayowi, (z) Macaulayem, (o) Macaulayu.

3. Nazwiska zakończone w wymowie na spółgłoskę, a w pisowni na -e otrzymują końcówki polskie po apostrofie, np.

Comte – Comte'a, Comte'owi, (z) Comte'em;

Moore – Moore'a, Moore'owi, (z) Moore'em.

UWAGA: W narzędniku i w miejscowniku pomija się e nieme i apostrof przed końcówką polską, np.

Comte – (o) Comcie;

Moore – (o) Moorze;

Remarque – (z) Remarkiem.

4. Nazwiska zakończone w wymowie na -y lub -i po spółgłosce (pisane przez -y, -ie) odmieniają się w liczbie pojedynczej jak polskie przymiotniki. Nazwiska zakończone na -y w dopełniaczu, celowniku i bierniku pisze się z apostrofem, a zakończone na -i, -ie zawsze bez apostrofu, np.

Fleury – Fleury'ego, Fleury'emu, (z) Fleurym, (o) Fleurym;

Christie – Christiego, Christiemu, (z) Christiem, (o) Christiem.

5. Nazwiska zakończone w wymowie na głoskę e, a w piśmie na litery lub połączenia liter -é, -ée, -eu, -ai, z ewentualnymi po nich literami s, x, odmienia się jak polskie przymiotniki, przy czym końcówkę po niewymawianej literze oznaczającej samogłoskę -s lub -x poprzedza się apostrofem, np.

Litré – Litrégo, Litrému, (z) Litrém, (o) Litrém;

Mérimée – Mériméego, Mériméemu, (z) Mériméem, (o) Mériméem;

Depardieu – Depardieugo, Depardieumu, (z) Depardieum, (o) Depardieum;

Rabelais – Rabelais'go, Rabelais'mu, (z) Rabelais'm, (o) Rabelais'm;

Lanvieux – Lanvieux'go, Lanvieux'mu, (z) Lanvieux'm, (o) Lanvieux'm.

10.2.2. Pisownia nazwisk niemieckich

1. Zachowuje się oryginalną pisownię nazwisk niemieckich, np.

Neumayer, Schneider, Winckler.

2. Nazwiska zakończone w piśmie na spółgłoskę w odmianie otrzymują końcówki polskie bez apostrofu, np.

Schiller – *Schillera*, *Schillerowi*, (z) *Schillerem*, (o) *Schillerze*;

Matzerath – *Matzeratha*, *Matzerathowi*, (z) *Matzerathem*, (o) *Matzeracie*.

3. Nazwiska zakończone w piśmie na *-e*, *-i* w odmianie otrzymują końcówki polskie bez apostrofu, np.

Goethe – *Goethego*, *Goethemu*, (z) *Goethem*, (o) *Goethem*;

Zwingli – *Zwingliego*, *Zwingliemu*, (z) *Zwinglim*, (o) *Zwinglim*.

10.2.3. Pisownia nazwisk węgierskich

1. Nazwiska węgierskie w odmianie otrzymują końcówki polskie bez apostrofu, np.

Arany – *Aranya*, *Aranyowi*, (z) *Aranyem*, (o) *Aranyu*;

Horthy – *Horthyego*, *Horthyemu*, (z) *Horthym*, (o) *Horthym*;

Kodály – *Kodály*, *Kodályowi*, (z) *Kodályem*, (o) *Kodályu*;

Nagy – *Nagya*, *Nagyowi*, (z) *Nagyem*, (o) *Nagyu*.

UWAGA: Nazwiska spolszczone nie zachowują *-i*, *-y* przed końcówką, np.

Raduli – *Radulego*, *Radulemu*, (z) *Radulim*, (o) *Radulim*;

Batory – *Batorego*, *Batoremu*, (z) *Batorym*, (o) *Batorym*;

Rakoczy – *Rakoczego*, *Rakoczemu*, (z) *Rakoczym*, (o) *Rakoczym*.

2. Słowiańskie nazwiska Węgrów zakończone na *-szky*, *-czky* zachowują oryginalną postać tylko w mianowniku; w pozostałych przypadkach w zakończeniach nazwisk stosuje się polską ortografię (tzn. *-szky*, *-czky* zamienia się na *-ski*, *-cki*), np.

Rakovszky – *Rakovskiego*, *Rakovskiemu*, (z) *Rakovskim*, (o) *Rakovskim*;

Medveczky – *Medveckiego*, *Medveckiemu*, (z) *Medveckim*, (o) *Medveckim*.

10.2.4. Pisownia nazw własnych z języków stosujących alfabet łaciński ze znakami niewystępującymi w polskim alfabecie

1. Niektóre litery, np. *á*, *é*, *í*, *ú*, *û*, *ý*, można zapisywać ze znakami diakrytycznymi lub bez nich, np.

Mácha albo *Macha*,

Štír albo *Sztur*,

Adélka albo *Adelka*,

Janků albo *Janku*,

Jelínek albo *Jelinek*,

Mokrý albo *Mokry*.

UWAGA: W nazwach niemieckich pojawiających się w tekstach polskich litery *ü*, *ö*, *ä* można pozostawiać bez zmian lub zapisywać jako *ue*, *oe*, *ae*. Preferuje się pisownię oryginalną. Niemiecką literę *ß* w tekstach polskich oddaje się przez *ss*. W uzasadnionych wypadkach można pozostać przy zapisie *ß*.

2. Niektóre litery, np. *č, š, ř, ž, ñ*, można pozostawiać w niezmienionej postaci lub oddawać przez litery albo połączenia liter występujące w polskim alfabecie, które podobnie się wymawia, tj. *cz, sz, rz, ż, ni*, np.

Kovač albo *Kovacz*,

Dvořák albo *Dvorzak*,

Bošković albo *Boszković*,

Žižek albo *Żizek*.

3. W przypadkach zależnych słowiańskich nazwisk zakończonych w mianowniku liczby pojedynczej na *-ský* stosuje się polskie końcówki, np.

Jesenský – *Jesenskigo, Jesenskiemu, (z) Jesenskim, (o) Jesenskim*;

Kinský – *Kinskigo, Kinskiemu, (z) Kinskim, (o) Kinskim*.

4. Pozostawia się wszystkie połączenia liter, nawet jeśli w języku polskim dane litery obok siebie nie występują, np.

Knežević albo *Knežević*,

Petrič albo *Petricz*,

Kinský albo *Kinsky*,

Široký albo *Sziroky*.

5. Konsekwentnie spolszcza się lub zostawia w oryginalnej postaci wszystkie obce znaki w nazwie, np.

Široký albo *Sziroky*,

Miklošič albo *Mikloszicz*.

Część II. Zasady interpunkcji

1. W języku polskim używa się dziesięciu znaków interpunkcyjnych. Są to: kropka, średnik, przecinek, dwukropek, myślnik (pauza), wielokropek, znak zapytania (pytajnik), znak wykrzyknienia (wykrzyknik), nawias i cudzysłów.

2. Znaki te pełnią przede wszystkim funkcje składniowe. Sygnalizują charakter wypowiedzenia (oznajmienie, pytanie, rozkaz, wykrzyknienie), wzajemny stosunek części zdania lub zdań składowych, zaznaczają tekst własny i cytowany, tekst główny i poboczny. Są graficznym odpowiednikiem intonacji, rytmu, tempa mowy, a także wyodrębniają wyrazy lub fragmenty tekstu ze względów znaczeniowych lub emocjonalnych. Zadaniem interpunkcji jest również ułatwienie właściwego wygłoszenia tekstu i jego odbioru.

3. Znaki interpunkcyjne służą do:

- a) oddzielania sąsiadujących członów (przecinek, średnik, kropka, która zamyka jednocześnie wypowiedzenie),
- b) wydzielenia wtrąceń, dodatkowych informacji wplecionych w środek wypowiedzenia (dwa przecinki, dwa myślniki, nawias),
- c) wprowadzenia wyliczenia, cytatu, uzasadnienia (dwukropek),
- d) wskazania na opuszczenie części wypowiedzenia (myślnik, wielokropek),
- e) oznaczenia przerwania wypowiedzi (wielokropek),
- f) wskazania na ładunek emocjonalny lub charakter wypowiedzi (pytajnik, wykrzyknik, myślnik, wielokropek),
- g) wprowadzenia cytatu (cudzysłów).

11. Kropka

11.1. Podstawowa funkcja kropki

Podstawową funkcją kropki jest zamykanie wypowiedzi oznajmujących, zarówno zdań, jak i równoważników zdań, np.

Przyjadę jutro.

Widziałam go na koncercie.

Już czas.

No dobrze.

Lekarz otworzył ostrożnie drzwi wąskiego, długiego pokoju, surowo pomalowanego na kolor sinoniebieski. W głębi stało łóżko szpitalne z wykresem gorączki nad głową, obok biała szafka nocna i dwa krzesła. W pokoju panował półmrok.

(L. Tyrmand)

11.2. Kropka obok innych znaków interpunkcyjnych

Gdy dochodzi do zbiegu znaków interpunkcyjnych, kropkę stawia się po nawiasach i cudzysłowach zamykających, natomiast nie stawia się jej po wykrzykniku, pytajniku, wielokropku.

11.3. Inne zastosowania kropki

Kropka w piśmie jest używana nie tylko jako znak interpunkcyjny, ale pełni również inne funkcje.

11.3.1. Kropka po skrócie wyrazu

1. Kropkę stawia się po skrócie wyrazu, w którym została odrzucona końcowa część, np.

godz. (= godzina), *prof.* (= profesor), *ul.* (= ulica).

2. Jeśli skrót zawiera ostatnią literę wyrazu, wówczas nie stawia się po nim kropki, np.

dr (= doktor), *mjr* (= major).

Jednak gdy skrót zastępuje wyraz w przypadku innym niż mianownik, kropkę stawia się, np.

Dawno nie widziałem dr. Nowaka,

gdyż końcowa część wyrazu, końcówka *-a*, została odrzucona.

Zasada ta nie dotyczy skrótów tytułów kobiet, ponieważ skrót zawiera ostatnią literę wyrazu, (por. 6.1., punkt D.,) np.

Dawno nie widziałem dr Nowak.

11.3.2. Kropka po inicjałach imienia i nazwiska

Kropkę stawia się po inicjałach imienia i nazwiska, np.

A.S., K.U., J.S.G.

11.3.3. Skrót z kropką lub wielokropkiem na końcu zdania

Jeżeli na końcu zdania występuje skrót z kropką lub wielokropkiem, nie stawia się kropki zamykającej zdanie, np.

Gdy chcemy odesłać czytelnika do wcześniej cytowanej pozycji, stosujemy skrót op. cit.

Może... nie jestem pewien, czy to dobry pomysł...

Przepraszam, ale to oni mnie tu siłą zaciągnęli... My tylko na chwilę...

(D. Banek)

11.3.4. Kropka po cyfrach arabskich oznaczających liczebniki porządkowe

1. Po cyfrach arabskich oznaczających liczebniki porządkowe stawia się kropkę, np.
na 10. (= dziesiątym) piętrze, w 3. (= trzeciej) osobie, po raz 7. (= siódmy).
2. Kropka może zostać opuszczona, jeśli z kontekstu jednoznacznie wynika, że użyty został liczebnik porządkowy, np.

Chodzę do 8 klasy.

11.3.5. Kropka w pisowni dat

1. W datach pisanych w całości cyframi arabskimi stawia się kropki, np.
1.01.2016, 6.9.1994 roku, 11.11.1918 r.
2. Kropki nie stawia się między składnikami daty, jeśli miesiąc zapisany jest cyframi rzymskimi lub słownie, np.

1 I 1996, 6 IX 1994 roku, 11 XI 1918 r.;

7 kwietnia, 17 maja, 29 listopada.

11.4. Pomijanie kropki

Kropki nie stawia się w następujących sytuacjach:

1. Po liczebnikach porządkowych pisanych cyframi rzymskimi, np.

Ekspozyty pochodzą z pierwszej połowy XV wieku.

Do kupienia jest luksusowy apartament na XXI piętrze wieżowca.

Jan otrzymał od króla polskiego Władysława IV swoją pierwszą godność – starosty jaworowskiego.

(Internet, NKJP)

2. Po liczebnikach porządkowych oznaczających godzinę, np.

Pociąg odjeżdża o 7 wieczorem.

3. Po liczebnikach głównych, np.

Na scenę weszły 4 uczennice.

Przygarnął ze schroniska 2 psy.

Miał w swojej kolekcji 750 żołnierzyków.

4. Po skrótowcach i między literami skrótowców, np.

AK, AWF, GOPR, ONZ, PAN, PCK, PSL, PZPN, RJP, RP, UJ.

Jeśli skrótowiec wystąpi na końcu zdania, wówczas stawia się po nim kropkę (lub inny znak interpunkcyjny), która zamyka zdanie, np.

Przygotował referat o największej akcji militarnej AK.

5. Po skrótach polskich jednostek monetarnych oraz jednostek miar i wag, por. 6.1., punkty b), c), np.

gr (= grosz), *zł* (= złoty);

g (= gram), *ha* (= hektar), *kg* (= kilogram), *km* (= kilometr), *l* (= litr).

6. Po formułach kończących korespondencję, np.

Z poważaniem

Tomasz Malinowski;

Łączę wyrazy szacunku

Halina Nowakowska;

Pozdrawiam

Adam Kowalski.

12. Przecinek

12.1. Używanie przecinka

12.1.1. Przecinek jako znak rozdzielający zdania i części zdania

Przecinkiem zawsze oddziela się:

1. Zdanie podrzędne (określające) od zdania nadrzędnego (bez względu na szyk zdań składowych), np.

Przekonałem się, że można na niego liczyć.

Nie wiedziała, czy zechce się z nim spotkać.

Zanim przyjdą pierwsi goście, przygotujemy wszystkie desery.

Chociaż pada deszcz, pójdę na spacer.

Jeśli się pośpieszymy, zdążymy na pociąg.

Zasadę tę stosuje się również przy równoważnikach zdań, np.

Podeszła do okna, kulejąc na prawą nogę.

Jeżeli zdanie podrzędne spajają z nadrzędnym wyrażenia typu: *zwłaszcza że, chyba że, jako że, mimo że, pomimo że, tym bardziej że, tyle że, tylko że, zwłaszcza że, podczas gdy, zwłaszcza gdy, zwłaszcza jeżeli, właśnie kiedy, zwłaszcza kiedy*, przecinek stawia się przed nimi, np.

Anka poszła do pracy, mimo że była chora.

Chętnie zostanę w domu, zwłaszcza że pogoda nie dopisuje.

Jeżeli w zdanie nadrzędne jest wplecione zdanie podrzędne, musi ono być wydzielone przecinkami z obu stron, np.

Chłopak, który przechodzi przez ulicę, to mój kuzyn.

2. Zdania składowe w zdaniu złożonym współrzędnie bezspójnikowym, np.

Przybyłem, zobaczyłem, zwyciężyłem.

3. Zdania składowe w zdaniu złożonym współrzędnie spójnikowym, jeśli są połączone spójnikami:

a) przeciwstawnymi (*a, ale, aliści, inaczej, jednak, jednakże, jedynie, lecz, natomiast, przecież, raczej, tylko, tylko że, tymczasem, wszakże, zaś, za to*), np.

Był miły, ale stanowczy.

Nasza drużyna grała dobrze, lecz pod koniec meczu osłabła.

b) wynikowymi (*więc, dlatego, toteż, to, zatem, stąd, wobec tego, skutkiem tego, wskutek tego, przeto, tedy*), np.

Zapowiadają zamiecie śnieżne, więc zostanę w domu.

Zupełnie nie wiedział, co powiedzieć, toteż się nie odezwał.

c) synonimicznymi (*czyli, to jest, to znaczy, innymi słowy*), np.

Pociąg odjeżdża w południe, czyli mam jeszcze trochę czasu.

Wyszedł z domu jak zwykle w dzień powszedni, to znaczy za piętnaście siódma.

4. Połączone bezspójnikowo jednorodne części zdania pojedynczego: podmioty, dopełnienia, przydawki równorzędne, np.

Na stole leżały gruszki, jabłka, śliwki.

Zwiedził Francję, Włochy, Hiszpanię.

Ciągle miał ten stary, rozklekotany traktor.

5. Jednorodne okoliczniki (czyli np. dwa okoliczniki miejsca, sposobu, czasu), jeśli:

a) okolicznik, który występuje na drugim miejscu, jest bliższym określeniem pierwszego, np.

Przyjadę po południu, o 16.00.

b) okoliczniki tworzą wyliczenia, np.

Wakacje spędził w Anglii, we Francji, na Majorce.

W pozostałych wypadkach okoliczników nie rozdziela się przecinkami, np.

Wczoraj w Teatrze Powszechnym wystawiano sztukę Wiesława Myślińskiego.

6. Wyrazy powtarzane, np.

Pospiesz się, pospiesz się.

Była bardzo, bardzo chuda.

Wydał dużo, dużo pieniędzy.

12.1.2. Przecinek użyty podwójnie w funkcji wydzielającej składniki zdań

Przecinkami z obu stron wydziela się:

1. Wtrącone człony zdań pojedynczych i złożonych, np.

Tadeusz Łomnicki, wybitny aktor teatralny, znany był masowej publiczności przede wszystkim z roli w filmie „Pan Wołodyjowski”.

Janek, podszedłszy do okna, otworzył je szeroko.

2. Krótkie wyrażenia (np. *być może, jak widać, niestety, przypuszczam, rzekłbyś, sądzę, wiadomo, zdaje się*), będące faktycznie składnikami pozazdaniowymi, np.

Pójdę, być może, do technikum weterynaryjnego.

Dwa lata, jak mi mówiono, studiowałaś pielęgniarstwo.

Za trzy lata, przypuszczam, przejdę na emeryturę.

Pomożemy ci, rzecz jasna, załatwić formalności.

3. Wyrażenia wprowadzające wyjaśnienia i wyliczenia, które rozpoczynają się najczęściej od *czyli, to jest, to znaczy*, np.

Tylko nieliczne drzewa iglaste, to jest modrzew, metasekwoja chińska i cypryśnik błotny, gubią igły na zimę.

4. Wyrazy i wyrażenia niebędące częściami zdania (tzw. wyrazy poza zdaniem), takie jak: *inaczej, innymi słowy, krótko, słowem, ściśle, ściślej, ściśle mówiąc*, np.

Ubrany był w fioletową marynarkę ze srebrnymi galonami, słowem, wyglądał tak, jak powinien wyglądać portier nocnego lokalu kategorii specjalnej.

(J. Głowacki)

Są to diecezje (archidiecezje) istniejące obecnie tylko na papierze, ściślej mówiąc, w aktach watykańskich.

(Z. Morawski)

Wyrazy i wyrażenia takie można również wydzielić przecinkiem i dwukropkiem, np.

Woroniecki rzucał głową na boki, śmiał się sam do siebie, klaskał w dłonie, słowem: udawał ekscentryka i dystrakta.

(M. Krajewski)

Dwa przecinki, którymi wydzielamy wyraz lub grupę wyrazów w obrębie wypowiedzenia, można także zastąpić myślnikami lub nawiasami. Myślniki oznaczają wydzielenie mocniejsze niż przecinki, a słabsze niż nawiasy. Nawiasy z kolei oznaczają wydzielenie najsilniejsze.

5. Jednym przecinkiem lub dwoma przecinkami, w zależności od pozycji w wypowiedzeniu, wydziela się:

a) imiesłowy zakończone na *-ąc*, *-wszy*, *-wszy* – bez względu na to, jak interpretujemy ich funkcję w zdaniu, np.

Idąc, śpiewał.

Iwona, niespiesznie idąc, śpiewała.

Oglądając telewizję, myślał, co wydarzy się jutro.

Zjadłszy deser, Janek wstał od stołu i wyszedł.

Piotr, odrobiwszy zadanie, poszedł do parku.

UWAGI:

A. Przy imiesłowie *wyjąwszy* (= oprócz) przecinek się pomija:

Wyjąwszy niedzielne spacerowanie nie miał żadnych przyjemności.

B. Przecinka nie stawia się pomiędzy imiesłowem (wraz z określeniami) a bezpośrednio poprzedzającym go spójnikiem (np. *i*, *a*, *iż*, *że*) lub zaimkiem względnym (np. *jaki*, *który*, *co*), np.

Zawrócili ku brzegowi, minęli kładkę i wszedłszy na przewrócone drzewo, usiedli na znanych sobie dobrze gałęziach.

(I. Jurgielewiczowa)

To tak jak muzyk, który widząc nutę, słyszy dźwięk.

(„Życie Podkarpackie”)

b) wyrazy i wyrażenia (np. *bez wątpienia*, *bynajmniej*, *doprawdy*, *istotnie*, *na odwrót*, *naturalnie*, *niestety*, *niewątpliwie*, *niezawodnie*, *oczywiście*, *odwrotnie*, *owszem*, *przeciwnie*, *rzecz jasna*, *rzeczywiście*, *zapewne*) oznaczające stosunek osoby mówiącej do treści wypowiedzi, np.

Oczywiście, pomożemy ci.

Zwolniłem go, owszem, ale miałem ku temu powody.

c) wyrazy i wyrażenia typu: *bez wątpienia*, *bynajmniej*, *doprawdy*, *istotnie*, *na odwrót*, *naturalnie*, *niestety*, *niewątpliwie*, *niezawodnie*, *oczywiście*, *odwrotnie*, *owszem*, *pewnie*, *przeciwnie*, *rzeczywiście*, *zaiste*, *zapewne*, jeśli uwypuklają, dopowiadają treści zapowiedziane w członie poprzedzającym, np.

Wywierają oni silny wpływ na otoczenie, w którym się znajdują, a zarazem, odwrotnie, sami przyjmują pewne cechy nowego środowiska.

(za: *Pisownia polska...*, wyd. XII)

d) wyrazy i wyrażenia w wołaczach, np.

Pani Haniu, proszę poprawić raport.

Na którą godzinę, panie dyrektorze, mam umówić dostawców?

Skarbie, dziękuję ci za wsparcie.

Proszę cię, kochanie, nie zapomnij zabrać biletów.

12.1.3. Inne użycia przecinka

Przecinkiem poprzedza się:

1. W zdaniach pojedynczych powtórzone spójniki, które pełnią taką samą funkcję, np.

Czytał i horrory, i thrillery medyczne.

Chciała przenocować bądź w hostelu, bądź na kempingu.

2. W zdaniach pojedynczych spójniki przeciwstawne (*a, ale, lecz, tylko*) oraz synonimiczne (*czyli, to znaczy, to jest, innymi słowy*), np.

Po rozwodzie mógł wyjechać, ale po co?

Jest znakomitym łóżwiarzem szybkim, czyli panczenistą.

3. Powtórzony spójnik lub partykułę, jeśli spójnik łączny, rozłączny, wyłączający (także partykuła *czy*) został powtórzony na początku dwóch zdań współrzędnych, np.

Albo przyjedziesz dzisiaj, albo nie przyjeżdżaj wcale.

Czy idziesz na spacer, czy zostaniesz w domu?

4. Spójniki zestawione typu: *dlatego iż, dlatego że, dopiero gdy, podobnie jak, potem gdy, tak aby, tak by, tak iż, tak jak, tak jakby, tak że, tak żeby, taki jak, taki sam jak, tam gdzie, tam skąd, ten sam co, teraz gdy, to co, tym bardziej iż, tym bardziej że, w miarę jak, wprzód nim, wtedy gdy, z chwilą gdy*, np.

Postępuj uczciwie, tak aby nikogo nie skrzywdzić.

W miarę jak zbliżali się do szczytu góry, stawało się coraz chłodniej.

UWAGA: Wyrazy budujące spójniki zestawione, np. *tam, tak, wtedy*, mogą wprowadzać zdanie podrzędne (okolicznikowe) i są wtedy rozdzielane przecinkiem od spójnika lub zaimka, np.

Odlóż ten album tam, skąd go wzięłeś.

Postępuj tak, aby nikogo nie skrzywdzić.

Przyjdę wtedy, gdy mnie przeprosisz.

5. Wyliczenia i wyszczególnienia wprowadzane przez wyraz *jak*, np.

W skałach zachowały się szczątki organizmów, jak: szkielety, zęby, muszle, pancerze.

6. Połączenia spójników łącznych, rozłącznych i wyłączających z przysłówkami i zaimkami (*i to, albo raczej, lub raczej, czy raczej, albo lepiej, lub lepiej, ani też, ani nawet, czy może*) o charakterze wtrąceń bądź dopowiedzeń, np.

Byłem na stażu w Paryżu, i to przez pół roku.

Był staruszką złośliwym, lub raczej zgorzkniałym.

Nigdy nie zwiedzałam Meksyku, ani też Peru.

12.2. Pomijanie przecinka

Nie oddziela się ani nie poprzedza przecinkiem:

1. Zdań złożonych współrzędnie połączonych spójnikiem:

a) łącznym (i, oraz, tudzież, i zarazem), np.

Nagle zatrzymał się i ciężko westchnął.

b) rozłącznym (lub, albo, bądź, czy), np.

Po południu pójdziemy do parku albo pojedziemy do zoo.

c) wyłączającym (ani, ni), np.

Nie widział go ani nie słyszał.

2. Przydawek nierównorzędnych, np.

Pewnego pochmurnego listopadowego poranka wszystko się zmieniło.

3. Dwóch sąsiadujących spójników, spójnika i zaimka względnego, zaimka względnego i spójnika (*a choć, a gdy, a jeśli, a kiedy, a mianowicie, a ponieważ, a więc, a że, i choć, który jeśli, że aby, że gdy, że jeśli*), np.

Zawsze był w pobliżu, a gdy potrzebowałam pomocy, mogłam na nim polegać.

Miał nadzieję, że jeśli nie na stałe, Baśka wróci choć na chwilę.

4. Przydawek wyznaczających zakres określanego rzeczownika, np.

Studentom odbywającym praktyki w szkole średniej (czyli: tym studentom, którzy odbywają praktyki w szkole średniej) przesunięto egzamin z literatury współczesnej.

5. Spójników i, oraz, tudzież, lub, albo, bądź, czy, ani, ni w zdaniu pojedynczym, np.

Szedł powoli i ostrożnie.

Zamówię potrawkę z kurczaka lub gulasz po węgiersku.

6. Spójnika a, jeśli:

a) pełni on funkcję łączną (można go wymienić na i), np.

Była to kobieta cicha a łagodna.

b) występuje między wyrazami lub wyrażeniami porównywanymi, np.

Tytuł jego pracy doktorskiej brzmiał: „Kraszewski a romantyzm”.

c) występuje w połączeniu z wyrazem między bądź pomiędzy i razem z nim określa położenie przedmiotów, osób i innych elementów rzeczywistości lub wspólną cechę dwóch rzeczy, np.

Droga wila się między łąką a brzozowym zagajnikiem.

Na apelu stał pomiędzy Piotrem a Mariuszem.

Był to kolor trudny do określenia. Pomiedzy amarantowym a różowym.

d) łączy dwie identyczne formy, by podkreślić to, o czym się mówi, np.

Wcale a wcale nie przejęła się słowami ojca.

7. Spójnika lub zaimka względnego upodrzędniającego (np. *który, że, jak*), jeśli został powtórzony po spójniku łącznym lub rozłącznym (np. *i że, albo że, i jak, i który*), np.

Poza tym mówił, że słyszał, że dyrektorka naszej szkoły jest jej kuzynką i że ona tu często przyjeżdżała kiedyś.

(M. Cieślik)

W jadalni została młodzież i radca Piekarski, który nie grał, nie palił i który nie ruszył się z fotela [...].

(J. Parandowski)

8. Spójnika lub zaimka względnego (*jak, kto, co, gdzie*), następującego po wyrażeniach typu *Bóg wie, kto wie, nie wiadomo*, gdy konstrukcja wnosi znaczenie nieokreśloności, np.

Wyjechał na wakacje Bóg wie dokąd.

Nie wrócił do domu, jest nie wiadomo gdzie i nie wiadomo z kim.

9. Zleksykalizowanych wyrażen typu *co się zowie, jak się patrzy*, np.

Był to artysta co się zowie, sławny na cały świat.

Żagle były rozpięte jak się patrzy.

10. Członów porównawczych w zdaniu pojedynczym wprowadzanych przez wyrazy i wyrażenia: *jak, jakby, jako, niby, niby to, niczym, ni to, niż, podobnie jak*, np.

Był ślepy jak kret.

Frania była naiwna niczym dziecko.

13. Średnik

1. Średnik służy do oddzielania w miarę samodzielnych części wypowiedzenia. Oddziela wyłącznie człony równorzędne pod względem logiczno-składniowym, najczęściej wypowiedzenia współrzędne, nie może natomiast oddzielać członów, które w stosunku do siebie są nierównorzędne.

2. Średnik stosuje się:

a) w rozbudowanych wypowiedzeniach złożonych, mających niekiedy dwudzielną budowę, np.

Niósł sporą maczugę na ramieniu, a na głowie pęk ptasich piór; poza tym zdobiły go różne bransolety z barwnych nasion leśnych i naramienniki, na szyi zaś widniał naszyjnik z szeregiem kłów, zdobytych na wielkich kotach.

(A. Fiedler)

U Herodota dużą rolę odegrały epizody, nieraz nowelistyczne; u Tukidydesa — motywy wygłaszane przez wodzów przed bitwami.

(J. Starnawski)

*Dawniej się trzeba było zużyć, przeżyć,
by przestać kochać, podziwiać i wierzyć;
dziś — pierwsze nasze myśli są zwątpieniem,
nudą, szyderstwem, wstrętem i przeczeniem.*

(K. Przerwa-Tetmajer)

b) do oddzielania pojedynczych zdań, samodzielnych pod względem składniowo-znaczeniowym, np.

Większość słowników okresu przed 1918 rokiem powstała w Warszawie; mniej ich publikowano w Krakowie czy we Lwowie.

c) do oddzielenia członów rozbudowanych wyliczeń, w których wielokrotnie użyto przecinków, np.

Podstawowe funkcje instrumentacji głoskowej:

- a) *dźwiękonaśladownictwo, inaczej onomatopeja, czyli imitowanie za pomocą doboru brzmień językowych jakichś uchwytnych słuchowo zjawisk rzeczywistości (plusk wody, szum wiatru, warkot motoru itp.), o których zazwyczaj jest mowa w tekście;*
- b) *nadawanie utworowi ogólnych znamion „poetyzacji”: nastrojowości, melodyjności, muzyczności, odróżniających go od mowy zwykłej;*
- c) *uprzytamnianie lub sugerowanie pokrewieństw i więzi znaczeniowych między podobnie brzmiącymi wyrażeniami.*

(A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński)

14. Znak zapytania (pytajnik)

1. Znakiem zapytania zamyka się:

a) zdania pytające, także wówczas, gdy występują one w tytułach dzieł i rozdziałów, np.

Która godzina?

Możemy porozmawiać?

Kto jest na tej fotografii?

Dlaczego tak szybko wyjechałeś?

Kim byłem, że z chmury wyrosłem?

Kim jestem, czerniejąc jak ziemia?

(K.K. Baczyński)

No bo jak to jest? Że z czasem oddalamy się od miejsca własnych narodzin i to ma być ucieczka, zdrada, emigracja? I wszystko, co robimy, jest próbą powrotu? Że życie to wygnanie?

(A. Stasiuk)

Czemu nie w chmurze? (tytuł wiersza C.K. Norwida)

Ale o co ci chodzi? (tytuł książki M. Świetlickiego)

Ars poetica? (tytuł wiersza C. Miłosza)

b) zdania złożone, gdy zdaniem pytającym jest zdanie nadrzędne (bez względu na szyk zdań składowych), np.

Co zrobimy, jeśli nie znajdziemy naszego bagażu?

Czy wiesz, o której godzinie rozpoczyna się zebranie?

Jak myślisz, Tomek wygra konkurs?

Skoro tyle razy cię oszukał, dlaczego mu pomagasz?

c) zdania współrzędnie złożone ze spójnikiem *ale* i drugim zdaniem składowym pytającym, np.

Powiedział, że jutro wyjeżdża, ale czy na pewno?

Przyrzekał, że już nigdy nie zapomni o naszej rocznicy, ale dlaczego miałabym mu wierzyć?

Przekonywała o swojej uczciwości, ale jak to sprawdzić?

Mogłabym przejść już na emeryturę, ale co bym wtedy robiła?

d) pytania rozłączne, np.

Czy babcia już przyjechała, czy jeszcze nie?

Czy to twój zeszyt, czy Maćka?

2. Znak zapytania w nawiasie stawia się w celu podania w wątpliwość treści poprzedzającego

wyrazu lub wyrażenia, np.

Prasa poinformowała o kolejnych sukcesach (?) naszych artystów za granicą.

3. Znaku zapytania nie stawia się, gdy zdaniem pytającym jest zdanie podrzędne (bez względu na szyk zdań składowych), np.

Nie wiem, czy pojadę w tym roku nad morze.

Zastanawiała się, dlaczego wszyscy się od niej odsunęli.

Nie potrafił sobie przypomnieć, czy włączył w domu alarm.

Chciałbym się dowiedzieć, kiedy profesor Nowak ma dyżur.

Jakich użyć narzędzi, nikt nie potrafił zdecydować.

Jak znalazła się na Syberii, nikomu nie mówiła.

4. Znak zapytania można łączyć z wykrzyknikiem, przy czym możliwe są dwa układy:

a) jeśli znak zapytania stoi na pierwszym miejscu – zajmuje pozycję słabszą (zdanie jest bardziej wykrzyknieniem niż pytaniem), np.

Po co ten stres?!

b) jeśli znak zapytania stoi na drugim miejscu – zajmuje pozycję mocniejszą (zdanie jest bardziej pytaniem niż wykrzyknieniem), np.

Jak możesz tego nie widzieć!?

15. Wykrzyknik

1. Wykrzyknik (znak wykrzyknienia) umieszcza się:

a) po wszelkich okrzykach, zawołaniach, silnie zabarwionych emocjonalnie życzeniach, rozkazach, stanowczych żądaniach lub stwierdzeniach, na które mówiący kładzie bardzo silny nacisk, np.

Brawo!

O rety!

Uciekajmy stąd!

Proszę o uwagę!

Pamiętam, pamiętam!

Wszelkiej pomyślności!

Ratunku! Ratunku! Pali się!

Wiekuisty rozlał strumienie szczęścia na wszystko, co oddycha, i tylko ja, ja jeden, muszę żyć sam! Jakież okrutny los!

(G. Herling-Grudziński)

Hej! Gerwazy! Daj gwintówkę!

Niechaj strącę tę makówkę!

(A. Fredro)

Użycie wykrzyknika nie jest konieczne po rozkazach i życzeniach wypowiedzianych bez silnego zabarwienia emocjonalnego, np.

Otwórz okno.

Nie wahaj się, zrób to.

Bądź dzielny.

b) po wyrazach, takich jak: *ach!*, *au!*, *ciach!*, *hopla!*, *o!*, *ojej!*, np.

Ach! Jak tu pięknie!

Au! To boli!

O! Spójrz tylko na nią!

Ojej! Ale wichura!

W wielu wypadkach, zwłaszcza gdy wypowiedź nie jest silnie zabarwiona uczuciowo, po takich wyrazach można postawić przecinek, natomiast na końcu zdania wykrzyknik lub kropkę, np.

Halo, nic nie słychać!

Halo, nic nie słychać.

Och, to takie niesprawiedliwe!

Och, to takie niesprawiedliwe.

2. Wykrzyknik można umieścić:

a) po wypowiedzeniach, które mają formę zdań oznajmujących lub warunkowych, a oznaczają rozkaz bądź polecenie, np.

Pójdiesz do Anki i przeprosisz ją!

Mogłabyś wreszcie zacząć pracować!

b) po zwrotach w formie wołacza, np.

Chłopcy! Przestańcie rozmawiać!

Olu! Podejdź do mnie!

Drodzy Rodacy!

Szanowni Goście!

Po wołaczu można też postawić przecinek, a na końcu zdania wykrzyknik lub kropkę, np.

Jacku, mów ciszej!

Jacku, mów ciszej.

c) po formułach rozpoczynających korespondencję. Następne zdanie rozpoczyna się wówczas wielką literą, np.

Szanowna Pani!

Miło mi Panią poinformować, że otrzymała Pani naszą nagrodę.

Szanowni Państwo!

Z radością przyjęliśmy wiadomość o narodzinach Państwa potomka.

Drogie Koleżanki i Drodzy Koledzy!

Z okazji zbliżających się świąt Bożego Narodzenia życzę...

Można też postawić po takich formułach przecinek, a wtedy dalszy ciąg tekstu należy rozpocząć od małej litery, np.

Szanowna Pani,

miło mi Panią poinformować, że otrzymała Pani naszą nagrodę.

Szanowni Państwo,

z radością przyjęliśmy wiadomość o narodzinach Państwa potomka.

Drogie Koleżanki i Drodzy Koledzy,

z okazji zbliżających się świąt Bożego Narodzenia życzę...

3. Wykrzyknika w nawiasie okrągłym używa się, by zaznaczyć, że w poprzedzającym fragmencie tekstu nie ma pomyłki, np.

W 1998 roku film „Titanic” zdobył aż 11 (!) Oscarów.

W ten sposób oznacza się także cytaty zawierające błąd. Wykrzyknik w nawiasie sygnalizuje, iż błąd popełniła nie osoba cytująca, lecz autor cytowanego tekstu.

W pracach naukowych stosuje się też w takich sytuacjach oznaczenie (*sic!*) – łacińskie ‘tak’, np.

*Delegacja z Polski zawiozła do Waszyngtonu adres podpisany przez 5 milionów (*sic!*) Polaków.*

(W. Michowicz)

16. Wielokropek

1. Wielokropek pełni kilka funkcji:

a) wskazuje na niepełność, urwanie, przerwanie wypowiedzi, np.

Obiecałeś przecież...

Bardzo trudno przez... ale nie uprzedzajmy jeszcze pewnych założeń dalszych.

(K. Wyka)

Ja tylko dla twego dobra... Ale jeśli uważasz, że tak będzie lepiej...

(I. Fink)

Dzwoniłam... mógłbyś zamykać drzwi... nawet jak jesteś w domu.

(J. Sut)

b) zapowiada treści, których czytelnik się nie spodziewa – zaskakujące, nieoczekiwane ironiczne, np.

Dopiero gdy już ochłonęła i chciała grzecznie podziękować za pomoc, podniosła oczy i... oniemiała z wrażenia.

(N. Wojciechowska)

Było kilka minut po dziewiętnastej, kiedy sekretarka zaprosiła mnie do biura. Wszedłem, a tam... wszyscy pracowali!

(M. Grzebalski)

c) umieszczony w nawiasie kwadratowym lub okrągłym służy do zaznaczenia opuszczonych fragmentów w cytowanym tekście, np.

Zgodnie z definicją zaczerpniętą ze Słownika XXI wieku, rodzina to „instytucja, która uległa największym przeobrażeniom, powodując konsekwencje w najróżniejszych dziedzinach [...]. W takiej postaci, w jakiej jest obecnie, nie spełnia już przypisanej jej roli społecznej: przekazywania kultury i nazwiska dzieciom. [...] Liczba związków zakończonych rozwodem [...] podwoi się”.

(A. Belcer)

Według J. Puzyniny i A. Pajdzińskiej „normy grzeczności (...) w odróżnieniu od moralnych nakazują różne formy zachowania po to, aby ktoś sądził, że ktoś drugi jest mu przyjazny, że go aprobuje itp., podczas gdy normy moralne nakazują rzeczywistą życzliwość wobec innych ludzi i ich aprobowanie. Tak więc uprzejmość, grzeczność może być wyrazem norm szacunku i życzliwości, może też być wyrazem zakłamania (...)”.

(M. Bugajski)

2. Gdy wielokropek zbiega się z pytajnikiem, wykrzyknikiem lub myślnikiem, znaki te się pozostawia, np.

Tyle sił zużył, tyle mózgu, tyle zachodów, tyle kapitałów swoich i cudzych, tyle lat pełnych udręczeń przeżył i po co?...

(W. Reymont)

*Ludzi znać nie chcę, lecz niech się obeznam
Z ziemią, piastunką ludzi!...*

(J. Słowacki)

Gdy wielokropek zbiega się z kropką, przecinkiem lub średnikiem, znaki te się opuszcza.

3. Wielokropka nie należy mylić z wykrępowaniem, które nie jest znakiem interpunkcyjnym. Stosuje się je, aby zamaskować litery, których czytelnik ma się domyślić i na podstawie których ma odtworzyć postać wyrazu. Dotyczy to przeważnie wyrazów wulgarnych, np.

K..., znowu się nachlał!

Do d... z takim pomysłem!

17. Dwukropek

Dwukropek to znak interpunkcyjny, który służy do wprowadzania jakiejś wyodrębnionej partii tekstu, np. wyliczenia, uzasadnienia, wyjaśnienia, wyniku, wyszczególnienia, cytatu.

1. Dwukropek zawsze poprzedza:

a) przytoczenie czyichś lub własnych słów, np.

Pamiętam do dnia dzisiejszego jedno z kluczowych zdań Heideggera, które brzmiało jak jakiś wyrok: „Najbardziej daje do myślenia to, że jeszcze nie myślimy”.

(J. Tischner)

b) kompletne wyliczenie w zdaniu, w którym występuje podmiot szeregowy, a orzeczenie ma formę liczby mnogiej, np.

W Europie krajami o największych bogactwach leśnych są: Rosja, Finlandia, Szwecja i Norwegia.

c) wyliczenie szczegółów, jeśli przed wyliczeniem zostały one zasygnalizowane ogólnym określeniem, np.

W szafie wisiały ubrania: marynarki, płaszcze, kurtki.

Parę dni obóz będzie żył z tego transportu: zjadał jego szynki i kielbasy, konfitury i owoce, pił jego wódki i likiery, będzie chodził w jego bieliznie, handlował jego złotem i tłumokami.

(T. Borowski)

d) wymienianie tytułów, terminów, obcych zwrotów itp., o ile nie są w inny sposób zaznaczone (np. cudzysłowem albo kursywą), np.

*Na imieniny dostała powieść Jacka Dukaja: *Lód*.*

*Jeśli was razi słowo: *zawód*, mówcie: *sztuka*.*

2. Nie stawia się dwukropka:

a) jeśli wymienia się tylko dwa wyrazy lub wyrażenia połączone spójnikiem *i*, np.

Ma być i pięknie, i radośnie.

Kupiła i pąsowe róże, i bładoniebieskie hortensje.

- b) jeśli wyliczenia nie poprzedza określenie ogólne, np.

Po ulicy jeżdżą samochody, autobusy, tramwaje, rowery.

- c) przed wyliczeniem w zdaniu, w którym występuje podmiot szeregowy, a orzeczenie ma formę liczby pojedynczej, np.

Z rzadkich zwierząt żyje w Polsce żbik, wilk, niedźwiedź i kozica.

3. Dwukropek może również poprzedzać:

- a) tytuły, pojęcia, terminy i inne wyrazy, zwroty, myśli objaśniane następnie w tekście, np.

Wyraz: burmistrz pochodzi z języka niemieckiego.

- b) wyliczenia, które są zapowiadane wyrazami lub wyrażeniami, takimi jak: *słowem, jednym słowem, innymi słowy, inaczej, inaczej mówiąc, odwrotnie itp.*, np.

Nieliczne zniszczenia wojenne w Grójcu znikły pod kielniami murarzy i pędzlami malarzy, słowem: życie wracało w koleiny jakiejś normalności.

(Z. Morawski)

Gdybym próbował być dobry dla wszystkich, dla całego świata i wszystkich zamieszkujących go istot, byłaby to kropelka pitnej wody w słonym morzu, innymi słowy: stracony wysilek.

(A. Sapkowski)

Trzeba zaznaczyć, że nie jestem człowiekiem czynu, inaczej mówiąc: nie umiem znajdować się w centrum wydarzeń i najlepiej by było, żeby wyłonił się ktoś trzeci, kto by wyciągnął nieszczęśnika z topieli [...].

(S. Mrozek)

Dwukropek może tu być zastępowany przecinkiem. Po takich wyrazach i wyrażeniach można też nie stawiać żadnego znaku interpunkcyjnego.

- c) zdania, które są wyjaśnieniem lub uzasadnieniem zdania poprzedzającego, np.

Widać, że się uzbrajał: leżały dwururki i sztucce na podłodze, dalej kurki i narzędzia ślusarskie, którymi rynsztunki naprawiano.

(za: *Pisownia polska...*, wyd. XII)

- d) przydawki rzeczowne mające postać wyjaśniającego równoważnika zdania, np.

Jego główne zadanie: pozyskiwanie nowych pracowników.

18. Myślnik (pauza)

W dawniejszych wersjach przepisów ortograficznych myślnik nazywano pauzą. Dziś określenie to stosuje się rzadziej, gdyż słowa *pauza* używa się częściej w zawężonym

znaczeniu, jako określenie znaku drukarskiego o ściśle zdefiniowanej długości (—). Innym znakiem drukarskim jest półpauza (–). O sposobach ich użycia decydują konwencje obowiązujące w profesjonalnym edytorstwie i w składzie tekstów.

Z tego powodu w niniejszych przepisach będzie się używać tylko terminu *myślnik*.

1. Myślnik stosuje się w celu zastąpienia pominiętego członu wypowiedzenia, aby uniknąć jego powtórzenia, np.

W dni powszednie odwiedzała ją wieczorem, w niedzielę – rano.

Patriotyzm jest uczuciem. Nacjonalizm – światopoglądem.

(J. Nowak-Jeziorański)

2. Myślnika używa się także:

a) przed wyrażeniem, które w sposób ogólny ujmuje to, co wcześniej zostało omówione w sposób szczegółowy, np.

Odległe gwiazdy i mgławice, góry niebosiężne i oceany, człowiek i bakterie – wszystko zbudowane jest z atomów.

(za: *Pisownia polska...*, wyd. XII)

b) po bardziej rozbudowanych członach zdania, aby zaznaczyć powrót do głównej myśli, np.

Był on naprawdę jak okręt, któremu burza łamała maszty, rwała liny, żagle, którym rzuciła od chmur na dno morza, w który biła fala, pluła pianą – a który jednak zawinął do portu.

(H. Sienkiewicz)

c) przed wypowiedzią, w której pojawia się element zaskakujący, nieoczekiwany, np.

Długosz się dziwił, że nasza ziemia rodzi garnki i popielnice, o ileż bardziej by się zdumiał, gdyby ujrzał, że ziemia grecka wydaje – obrazy na kamieniu.

(za: *Pisownia polska...*, wyd. XII)

d) między dwoma wyrazami w celu rozdzielenia ich, aby uniknąć dwuznaczności, np.

Puści długie pręty,

niby szczerć u zwierza:

przeciw losom złym – jak chłopska dusza się najeża.

(za: *Pisownia polska...*, wyd. XII)

3. Myślnik można zastosować także w celu zastąpienia domyślnych czasowników *jest*, *są* przed zaimkiem *to*, który wprowadza orzecznik, np.

Charlie Chaplin – to mistrz kina niemego.

Piramida Cheopsa – to jeden z siedmiu cudów świata.

4. Dwa myślniki stosuje się do wydzielenia od reszty tekstu członów wtrąconych, zwłaszcza dłuższych i bardziej rozbudowanych składniowo, np.

Podjęcie każdej decyzji jest wydatkiem energetycznym, jeśli wybór – choćby nawet tylko poglądu na jakąś sprawę – jest poprzedzony namysłem i refleksją, to jest jednak jakaś walka wewnętrzna, w której trzeba rozstrzygnąć wątpliwości.

(M. Fabjański)

5. Myślnikami (oznaczanymi w druku jako pauzy) oddziela się w utworach literackich wypowiedzi narratora, które zostały wplecione do przytoczonej mowy bohaterów utworu, np.

— W tej historii — zaczął ostrożnie — jest pewna sprawa, którą przemilczałem i którą chciałbym ci teraz powiedzieć.

(G. Herling-Grudziński)

6. Myślnikiem rozpoczyna się także wypowiedzi kolejnych osób w przytaczanych dialogach, np.

[...] zawiązała się szybko rozmowa.

– Już dzień oznaczony?

– Oznaczony.

– Kiedy?

– Za dni dziesięć.

– Gdzie?

– W Działkowiczach.

– Dokąd?

– Za Kanał Królewski, do lasów horeckich.

Tu głos dziewczyny zawołał:

– Już!

A on brata jej zapytał:

– Postanowienia nie zmieniłeś?

– Chyba by dusza moja zmieniła się na inną!

(E. Orzeszkowa)

7. Zwyczajowo myślnika używa się również:

a) rozpoczynając kolejne wiersze w wyliczeniach, np.

W powstawaniu głosek biorą udział następujące narządy mowy:

– płuca,

– tchawica z krtanią,

– jamy: gardłowa, nosowa oraz ustna wraz ze znajdującymi się w niej narządami.

(M. Jaworski)

b) między wyrazami o znaczeniach przeciwstawnych, np.

Antonimy słownikowe to pary wyrazów, które nie mają ani wspólnego rdzenia, ani wspólnej etymologii, np. młody – stary, krzywy – prosty.

c) między wyrazami oznaczającymi początek i koniec jakiegoś odcinka, np.

Trudne warunki atmosferyczne spowodowały wstrzymanie ruchu pociągów na dwóch odcinkach linii Katowice – Milówka.

d) zamiast wyrazu przeciwko, np.

mecz Stal Nysa – Skra Bełchatów, pojedynek Iga Świątek – Aryna Sabalenka;

e) między liczbami bądź cyframi oznaczającymi wartości przybliżone, np.

Powtórzyłam wiadomości z historii 2 – 3 razy.

Turniej oglądało 30 – 40 tysięcy miłośników siatkówki.

f) zamiast określenia od – do, np.

Wnioski o dofinansowanie wczasów przyjmujemy w terminie 20 – 30 VI br.

Wojna trzydziestoletnia trwała w latach 1618 – 1648.

W druku używa się w tych wypadkach pauzy lub półpauzy, zazwyczaj bez odstępów, według obowiązujących konwencji i przepisów edytorskich, np.

Powtórzyłam wiadomości z historii 2–3 razy.

Wojna trzydziestoletnia trwała w latach 1618–1648.

19. Nawias

1. Główną funkcją nawiasu jest wydzielenie fragmentów tekstu, które mają charakter uzupełniający, drugoplanowy, wprowadzają dodatkowe informacje bądź objaśnienia, np.

Jest to książka niewielkiego formatu (c5) i objętości (144 strony).

W książce zostały rozpatrzone zarówno językowe precedensy o charakterze cytowanym (reminiscencje innych utworów kultury), w tym autocytowania, jak też jednostki ponadśłowne (frazemy i wypowiedzi).

Słyszałam od Lalki (Anielcia Kottówna, siostra Janka Kotta – przyp. mój – R.M.), że jesteś już po operacji i wszystko poszło dobrze.

(R. Matuszewski)

Ale Lone zdecydowanie podziękowała mu za to, że pragnął ją pocieszyć (choć czynił to za jej pieniądze).

(B. Świdorski)

Do nośników siły redukcyjnej zaliczamy między innymi: glutation (GSH), kwas askorbinowy (AA).

(A. Rzepka)

2. Istnieją następujące rodzaje nawiasów: okrągły (), kwadratowy [] oraz prosty / /. Podstawową odmianą jest nawias okrągły. Nawiasy kwadratowe i proste mają zastosowanie w określonych typach tekstów, w których pełnią konkretne funkcje (np. używane są przy transkrypcji fonetycznej wyrazów lub podawaniu danych bibliograficznych w tekstach naukowych).

20. Cudzysłów

1. Cudzysłów składa się z dwóch znaków: otwierającego i zamykającego. Najczęściej używa się tzw. cudzysłowu apostrofowego, złożonego ze znaków „ ”. W specyficznych zastosowaniach pojawia się też cudzysłów ostrokątny: » « lub « ». Spotyka się również cudzysłów definicyjny ‘ ’, używany do podawania znaczeń wyrazów w tekstach naukowych.

2. Cudzysłów stosowany jest przede wszystkim do wyodrębniania przytaczanych wypowiedzi lub ich fragmentów, tytułów całych dzieł albo ich części, jeśli nie zostały wyróżnione zapisem wersalikami czy innym krojem czcionki (najczęściej kursywą), np.

*Słownik języka polskiego podaje, że patriotyzm to „postawa osoby, która kocha swoją ojczyznę, czuje się jej częścią, działa dla jej dobra i gotowa jest wiele dla niej poświęcić”.
W jakiej sytuacji Stefan Czarniecki wypowiedział słowa: „Jam nie z soli ani z roli, tylko z tego, co mnie boli”?*

(Internet, NKJP)

3. Można także stosować cudzysłów do wyodrębniania niektórych nazw własnych: nazw obiektów, pseudonimów (jeśli nie są łączone z nazwiskiem za pomocą łącznika) i przezwisk, np.

Samodzielny Batalion Partyzancki „Skala”.

Tadeusz Zawadzki „Zośka” objął dowodzenie nad hufcem (plutonem) „Centrum” Grup Szturmowych.

Ten poseł ma dwa samochody: „Mercedes 200E” (1992 r.), „Daewoo Nubira” (2000 r.).

4. Cudzysłów stosuje się również do oznaczenia wyrazów i wyrażeń użytych ironicznie lub niedopasowanych stylistycznie do tekstu, np.

Starał się go przekonać, powołując się na źródłowe, „bezsronne” prace różnych autorów niemieckich.

Niektóre dzieci dość długo mają skłonność do kaleczenia wyrazów przez „połykanie” całych zgłosek.

(za: *Pisownia polska...*, wyd. XII)

Sądy są łaskawe dla kłusowników i zwykle dają karę w „zawiasach”, a o część finansową martwi się później komornik.

(„Gazeta Krakowska”, NKJP)

UWAGA: W tej funkcji cudzysłów bywa często nadużywany. Nie należy ujmować w cudzysłów wyrazów użytych przenośnie, w znaczeniu wtórnym, oraz związków frazeologicznych.